

บทที่ 4

ผลการวิจัย

1. การศึกษาการอนุรักษ์พืชพันธุ์พืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพสำหรับเป็นแหล่งอาหารและใช้ประโยชน์ในครัวเรือนและป้าารรมชาติ

โครงการพัฒนาพื้นที่รูปแบบโครงการหลวงปางก๊วย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

สำรวจพืชสมุนไพรในป่าชุมชน 2 ครั้ง พบพืชสมุนไพรจำนวน 32 และ 38 ชนิดตามลำดับ และสำรวจเก็บข้อมูลพืชท้องถิ่นที่มีบริเวณครัวเรือน สวน/ไร่ของสมาชิกชุมชนจำนวน 72 ครัวเรือน พบพืชที่ปลูกในครัวเรือน 113 ชนิด และพืชที่ปลูกในสวน/ไร่ 68 ชนิด ซึ่งสามารถแบ่งประเภทการใช้ประโยชน์ได้ดังตารางที่ 1 และสามารถจำแนกชนิดพืชท้องถิ่นที่สำรวจพบในครัวเรือน สวน/ไร่ และประเภทการใช้ประโยชน์ได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 4 - 1 จำนวนชนิดพืชที่สำรวจพบในครัวเรือน สวน/ไร่ และประเภทการใช้ประโยชน์พืช

บริเวณที่สำรวจ	ประเภทการใช้ประโยชน์				รวม (ชนิด)
	พืชอาหาร	พืชอาหาร- พืชสมุนไพร	พืชสมุนไพร	พืชใช้กรรม	
1. ครัวเรือน	9	27	75	1	113
2. สวน/ไร่	20	12	36	0	68

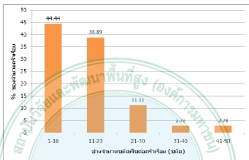
ตารางที่ 4 - 2 จำนวนชนิดพืชทั้งหมดที่สำรวจพบตามประเภทการใช้ประโยชน์

ลำดับ	ประเภท	จำนวน (ชนิด)
1.	พืชอาหาร	24
2.	พืชอาหาร-พืชสมุนไพร	27
3.	พืชสมุนไพร	77
4.	พืชใช้กรรม	1

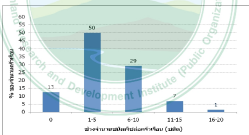
จากตารางที่ 4 - 1 จะเห็นว่าจำนวนชนิดพืชที่ปลูกบริเวณครัวเรือนมีมากกว่าที่ปลูกบริเวณสวนและไร่ เนื่องจากชาวบ้านนิยมปลูกพืชในบริเวณบ้านเพื่อใช้เป็นพืชอาหาร - พืชสมุนไพร เนื่องจากพืชส่วนใหญ่เป็นพืช

สิ่งแวดล้อมการปลูกในกระถางและใช้พื้นที่น้อย ส่วนพืชอาหาร - พืชสมุนไพรที่เป็นไม้ยืนต้นเมื่อต้องการใช้จะเข้าไปหาบริเวณป่า

การวิเคราะห์จำนวนชนิดพืชที่ปลูกในบริเวณบ้านและบริเวณสวน/ไร่ของแต่ละครัวเรือน

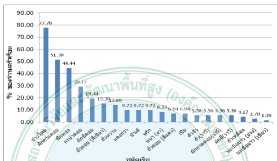
ภาพที่ 4 - 1 แสดงร้อยละของจำนวนครัวเรือนตามช่วงจำนวนชนิดพืชต่อครัวเรือน (บริเวณบ้าน)

ภาพที่ 4 - 2 แสดงร้อยละของจำนวนครัวเรือนตามช่วงจำนวนชนิดพืชต่อครัวเรือน (บริเวณสวน/ไร่)

การเก็บข้อมูลเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นรายครัวเรือน พบทั้งหมด 20 ชนิด แบ่งเป็นเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น
จำนวน 17 เมล็ด และเมล็ดพันธุ์นอกเขตรักษาพันธุ์จำนวน 3 ชนิด

ภาพที่ 4-3 แสดงร้อยละของจำนวนครัวเรือนที่มีเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นชนิดต่างๆ

การฟื้นฟูพืชท้องถิ่นประเภทต่างๆ ในชุมชน

ตารางที่ 4 - 3 สถานการณ์พืชท้องถิ่นในชุมชนและการฟื้นฟู

ลำดับ	สถานะเดิม ชุมชน	จำนวน พืช ถิ่น ไม้ ฟื้นฟู (ชนิด)	จำนวน พืช ฟื้นฟู (ชนิด)	สาเหตุ ไม้ ฟื้นฟู (ชนิด)	จำนวน พืช ฟื้นฟู (ชนิด)	จำนวน พืช ฟื้นฟู (ชนิด)	สาเหตุ ไม้ ฟื้นฟู (ชนิด)	หมายเหตุ
		2557	ปี 2558	ปี 58- 59 -	ปี 2559			
1.	พืชอาหาร สุกตาม	2	1	1	1	0	1	มีสาเหตุอื่นที่ไม่ได้
2.	พืชอาหาร หาจาก	5	2	3	3	1	2	- พืชฟื้นฟูจำนวน 100 ต้น
3.	พืชอาหาร 5 ส. ส. 5 สมุนไพร ยา	6	6	0	-	1	2	- พืชสมุนไพรท้องถิ่นปี 59 จำนวน 2 ชนิด จำนวน 10 ต้น - พืชสมุนไพรท้องถิ่นปี 58 เพิ่มขึ้นจำนวน 6 ชนิด 136 164 ต้น
4.	สมุนไพร ยา	19	19	0	9	9	-	- พืชสมุนไพรท้องถิ่นปี 59 จำนวน 9 ชนิด รวมทั้งหมด จำนวน 165 ต้น - พืชสมุนไพรท้องถิ่นปี 58 เพิ่มขึ้น 9 ชนิด รวม 171 ต้น

โดยมีรายชื่อพืชที่ได้รับการฟื้นฟูดังนี้

1. พืชอาหารหายาก จำนวน 1 ชนิด ได้แก่ ไม้ไผ่
2. พืชอาหารและพืชสมุนไพรหายาก จำนวน 1 ชนิด (ปี 2559) ได้แก่ เห็ดหูเดียว และถั่วพูเดียว และ พืชอาหารและสมุนไพรหายากของเดิมปี 2558 ที่ได้ฟื้นฟูเพิ่มเติม จำนวน 6 ชนิดได้แก่ กัวหล้อฮาย ยี่เก็ง ชะงั้ง จาเลียง ขี้ชาฮาย และชิตตอเนง
3. พืชสมุนไพรหายาก จำนวน 9 ชนิด (ปี 2559) ได้แก่ 2) ชะนีลัว 3) เจ๊นังกู 4) ทรวดั่ว 5) เนมเต้ 6) เห็ดหู 7) ขี้วเลียง 8) สิวตาเจ 9) ป้าจ่อตี และพืชสมุนไพรหายากเดิมปี 2558 ที่ได้ฟื้นฟูเพิ่มเติม จำนวน 9 ชนิด ได้แก่ 1) เจอโต้ 2) บรื่องเจเลียง 3) มะข่าเลียง 4) กัวโบโรเลียง 5) กัวหล้อฮายแบบใหญ่ 6) ลูเต้ตือ 7) ถั่วหู 8) ป้านตี 9) จีต้า

การจัดทำคู่มือพืชท้องถิ่นเกี่ยวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาพืชท้องถิ่นบ้านปากถั่ว

โดยได้รวบรวมข้อมูลองค์ความรู้และภูมิปัญญาพืช จำนวน 113 ชนิด เพื่อให้ชุมชนสามารถนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1.ชื่อไทย 2.ชื่อท้องถิ่น 3.ประเภท 4.สรรพคุณและการนำไปใช้ประโยชน์ 5.รูปภาพพืช ดังตัวอย่าง

ภาพที่ 4 - 4 ตัวอย่างพืชและการใช้ประโยชน์

โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงโป่งคำ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

บ้านศรีบุญเรือง

ได้ดำเนินโครงการวิจัยฯ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เริ่มจากการวางแผนการอนุรักษ์ฟื้นฟูพืชท้องถิ่นร่วมกัน โดยได้มีการสรุปข้อมูลผลการดำเนินงานที่ผ่านมาในการฟื้นฟู และระดมความคิดเห็นร่วมกันในการวางแผนการฟื้นฟูร่วมกันในส่วนของการฟื้นฟูพืชที่ยังไม่ทั่วเสร็จ พืชที่ชุมชนต้องการเพิ่มปริมาณ และพืชชนิดใหม่ที่ยังไม่ได้ทำการฟื้นฟู โดยสรุปสถานการณ์พืชท้องถิ่นในชุมชนบ้านศรีบุญเรือง ตั้งแต่ปี 2557-2559 มีผลดังนี้

ตารางที่ 4 - 4 สถานการณ์พืชท้องถิ่นและการฟื้นฟูของชุมชนบ้านศรีบุญเรืองตั้งแต่ปี 2557 - 2559

ลำดับ	สถานะบ้าน ชุมชน	จำนวน ทั้งหมด (ชนิด)	จำนวน ที่ฟื้นฟู (ชนิด)	ผลผลิต พืช ไม้ ฟื้นฟู (ชนิด)	จำนวน ทั้งหมด (ชนิด)	จำนวน ที่ฟื้นฟู (ชนิด)	ผลผลิต พืช ไม้ ฟื้นฟู (ชนิด)	จำนวน ทั้งหมด (ชนิด)	จำนวน ที่ฟื้นฟู (ชนิด)	ผลผลิต พืช ไม้ ฟื้นฟู (ชนิด)
			ปี 2557		ปี 2558			ปี 2559		
1	พืชอาหารอยู่ ตาม	7	3	4	5	3	2	11	7	4
2	พืชอาหารตาม ป่า	22	31	16	56	16	2	12	9	3
3	พืชอาหารและ สมุนไพรตาม ป่า	5	4	-	1	1	-	-	-	-

ตารางที่ 4 - 5 รายชื่อนิตยสารตามสถานที่ต่างๆ ในชุมชนที่ได้นิพนธ์และยังไม่ได้ตีพิมพ์ รวมทั้งพืชที่นิพนธ์เพิ่มเติม ปี 2559

การตีพิมพ์	รายชื่อชื่อนิตยสาร		หมายเหตุ
	นิตยสารทางสุขภาพ	นิตยสารทางอาหาร	
	นาม	นาม	
1. พืชตีพิมพ์ปี 2559	1. นิตยสารสุขภาพ กมล 2. นิตยสารสุขภาพ กมล 3. นิตยสารสุขภาพ กมล 4. นิตยสารสุขภาพ กมล 5. นิตยสารสุขภาพ กมล 6. นิตยสารสุขภาพ กมล 7. นิตยสารสุขภาพ กมล	1. นิตยสารอาหาร กมล 2. นิตยสารอาหาร กมล 3. นิตยสารอาหาร กมล 4. นิตยสารอาหาร กมล 5. นิตยสารอาหาร กมล 6. นิตยสารอาหาร กมล 7. นิตยสารอาหาร กมล	- นิตยสารสุขภาพ ฉบับที่ 1-6 ฉบับที่ได้นำ มาตีพิมพ์ในนิตยสาร - นิตยสารอาหาร ฉบับที่ 1-6 ฉบับที่ได้นำ มาตีพิมพ์ในนิตยสาร
2. พืชตีพิมพ์ไม่ได้ตีพิมพ์ในปี 2559	1. นิตยสารสุขภาพ กมล 2. นิตยสารสุขภาพ กมล 3. นิตยสารสุขภาพ กมล 4. นิตยสารสุขภาพ กมล 5. นิตยสารสุขภาพ กมล 6. นิตยสารสุขภาพ กมล 7. นิตยสารสุขภาพ กมล	1. นิตยสารอาหาร กมล 2. นิตยสารอาหาร กมล 3. นิตยสารอาหาร กมล 4. นิตยสารอาหาร กมล 5. นิตยสารอาหาร กมล 6. นิตยสารอาหาร กมล 7. นิตยสารอาหาร กมล	- นิตยสารสุขภาพ ฉบับที่ 1-6 ฉบับที่ได้นำ มาตีพิมพ์ในนิตยสาร - นิตยสารอาหาร ฉบับที่ 1-6 ฉบับที่ได้นำ มาตีพิมพ์ในนิตยสาร
3. พืชตีพิมพ์เพิ่มเติมจากนิตยสารที่เผยแพร่ในปี 2557-2558	1. นิตยสารสุขภาพ กมล 2. นิตยสารสุขภาพ กมล 3. นิตยสารสุขภาพ กมล 4. นิตยสารสุขภาพ กมล	1. นิตยสารอาหาร กมล 2. นิตยสารอาหาร กมล 3. นิตยสารอาหาร กมล 4. นิตยสารอาหาร กมล	- นิตยสารสุขภาพ ฉบับที่ 1-6 ฉบับที่ได้นำ มาตีพิมพ์ในนิตยสาร - นิตยสารอาหาร ฉบับที่ 1-6 ฉบับที่ได้นำ มาตีพิมพ์ในนิตยสาร

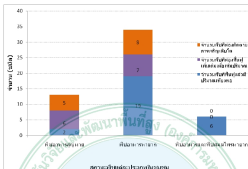
นอกจากนี้ทางโครงการวิจัยฯ ได้สนับสนุนเมล็ดพันธุ์พืชอาหารอื่นๆ เพื่อให้สมาชิกนำไปปลูกจำนวน 8 ชนิด ดังนี้ 1. ข้าวดำ 2. ผักปลังดอก 3. กระเจียนเขี้ยว 4. ผักเสี้ยว 5. ถั่วแปบ 6. ผักกาดพื้นบ้าน 7. ผักปลัง และ 8. บวบหอม

ตารางที่ 4 - 6 พืชที่สนับสนุนให้ชุมชนนำไปปลูกฟื้นฟู

ลำดับ	ชนิดพืช	จำนวนผู้นำไปปลูก (ราย)	จำนวน (ต้น)
1.	มะขม	4	205
2.	ตำลึง	4	40
3.	เมี่ยง	11	250
4.	ผักหวานป่า	40	1,000
5.	มะแขว่น	10	70
6.	พรวาย	-	-

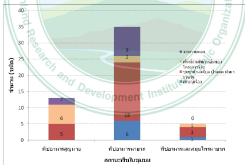
ตารางที่ 4 - 7 เปรียบเทียบผลการฟื้นฟูพืชแต่ละสถานะในชุมชนระหว่างปี 2557 - 2559

ประเภทพืช	พืชที่ ฟื้นฟูไป ทั้งหมด (ชนิด)	พืชที่ฟื้นฟู แล้วมีปริมาณ เพียงพอ (ชนิด)	พืชที่ต้อง ฟื้นฟูเพิ่ม ปริมาณ (ชนิด)	พืชที่ต้อง ติดตาม
พืชอาหารสูง พาส	13	2	6	5
พืชอาหารขาด	34	19	-	8
พืชอาหารและ สมุนไพรหายาก	6	6	-	-

ภาพที่ 4 - 5 แสดงผลการฟื้นฟูพื้นที่ตามประเภทแบ่งตามสถานะในชุมชนตั้งแต่ปี 2557 - 2559

การฟื้นฟูพื้นที่ของสถานที่ต่างๆ ของบ้านศรีบุญเรืองมีจำนวนเมล็ดพันธุ์พืชแบ่งตามแหล่งที่มา ดังนี้

ภาพที่ 4 - 6 แสดงจำนวนชนิดพืชที่ฟื้นฟูตามแหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ที่ต่างๆ จำนวนสะสมตั้งแต่ปี 2557 - 2559

จากภาพจะเห็นได้ว่าแหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์โดยส่วนใหญ่ได้มาจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่อยู่ในตำบลเดียวกัน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เข้าร่วมการดำเนินงานของโครงการวิจัย จึงทำให้โครงการวิจัยได้รับความร่วมมือของชุมชนนั้นที่จะสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ให้กับโครงการวิจัย

พืชที่ชุมชนต้องการฟื้นฟูเพิ่มเติม

1. ชาเมียง 2. ผักหนังกะลึง

สิ่งที่พบจากการปฏิบัติงานและแนวทางการดำเนินงานต่อไป

ตารางที่ 4 - 8 สาเหตุการสูญหายของพืชหรือพืชมีปริมาณไม่เพียงพอต่อการนำไปใช้ประโยชน์

ลำดับ	สิ่งที่พบจากการปฏิบัติงาน	สิ่งที่ต้องทำและแนวทางการดำเนินงานต่อไป
1.	พืชบางชนิดมีปริมาณน้อยในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงทำให้ได้ปริมาณเมล็ดพันธุ์น้อยเกินความต้องการของจำนวนคนในชุมชน	- ให้ครัวเรือนที่มีพืชชนิดนั้นเก็บเมล็ดพันธุ์ปลูกเพื่อขยายพันธุ์โดยเก็บเป็นเมล็ดพันธุ์มากกว่าการนำไปบริโภค
2.	พืชบางชนิดเช่น ข้าวโพดข้าหม่าไม่สามารถหาได้จากชุมชนใกล้เคียง	- หามาได้จากภายนอก
3.	สมาชิกไม่เก็บเมล็ดพันธุ์ นำไปบริโภคก่อนทั้งหมด	- สร้างความตระหนักในการเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์เพื่อปลูกในฤดูต่อไป
4.	พืชบางชนิดโดนสัตว์ทำลายในระยะเวลาสั้นๆ เช่น ไก่ หรือหอย	- หาสัตว์ล้อมรอบบริเวณที่ปลูกในการเฝ้าระวังทำลาย
5.	เมล็ดพันธุ์ที่สูญหาย ได้แก่ ข้าวโพดข้าหม่าไม่สามารถหาซื้อได้จากหมู่บ้านใกล้เคียงที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการวิจัย	- หาเมล็ดพันธุ์พืชจากแหล่งอื่นที่มีจำหน่ายที่ไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงกัน

บ้านป่ามดและบ้านห้วยนา

สถานการณ์พืชท้องถิ่นของบ้านป่ามดและบ้านห้วยนา

ตารางที่ 4 - 9 สถานการณ์พืชท้องถิ่นตามสถานะต่างๆ ของบ้านป่ามดและบ้านห้วยนา

ลำดับ	สถานะในชุมชน	จำนวนทั้งหมดที่ยัง ไม่ได้ฟื้นฟู (ชนิด)	จำนวนที่ฟื้นฟู (ชนิด)	คงเหลือที่ยังไม่ได้ ฟื้นฟู (ชนิด)
		—สถานะ ปี 58-59 —	ปี 2559—	
1.	พืชอาหารสุกหอย	3	1	2
2.	พืชอาหารหายาก	4	1	3

ตารางที่ 4 - 10 รายชื่อพืชแบ่งตามสถานะพืชในชุมชนของบ้านป่ามดและบ้านห้วยนา

ลำดับ	สถานะพืชในชุมชน	ชื่อพืช
1.	พืชอาหารสุกหอย	1.มะเห็ด 2.ผักพวย 3.ผักโชน
2.	พืชอาหารหายาก	1.มะโห้ 2.ป่าคว้งคว้าง 3.ผักขี้เฒ่า 4.มะนอยฮ้อม

การสำรวจพืชที่มีในครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มจำนวน 18 ครัวเรือน พบว่ามีการปลูกพืชอาหารท้องถิ่น
บริเวณครัวเรือน ส่วนไว้จำนวน 142 ชนิด

การฟื้นฟูพืชท้องถิ่นในชุมชน ดังนี้

- ฟื้นฟูพืชอาหารสุกหอย จำนวน 1 ชนิด ได้แก่ มะเห็ด
- พืชอาหารหายาก ได้แก่ มะนอยฮ้อม
- เพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่น จำนวน 4 ชนิด เพื่อปลูกฟื้นฟูในชุมชน ได้แก่

ตารางที่ 4 - 11 ชนิดพืชที่เพาะขยายพันธุ์เพื่อปลูกฟื้นฟูและเพิ่มแหล่งอาหารในชุมชน

ลำดับ	ชื่อพืช	จำนวน (ต้น)	หมายเหตุ
1	ตับปี	200 ต้น	
2	มะเขือเทศพื้นบ้านลูกใหญ่	โดยการเพาะเมล็ด	
3	มะเขือเทศพื้นบ้านลูกเล็ก	โดยการเพาะเมล็ด	
4	สุคนธรส	150 ต้น	
5	จะงิว	30	หายากป่าแคด สูญหายศรีบุญเรือง
6	เกี๋ยงทา	96 ต้น	
7	ผักฮาก	35 ต้น	
8	มะแขว่น	100 ต้น	
9	ผักบุ้งห่ม	51 ต้น	
10	ปิตพิวงแดง	24 ต้น	
11	ผักขี้กัน	15 ต้น	

รวบรวมเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นจากบ้านป่าแคด บ้านห้วยนา และบ้านราชภูริรัฐพัฒนา (หมู่บ้านที่โรงเรียนเข้าร่วมโครงการ) เพื่อนำไปลงน้ำสมุนไพรให้กับบ้านศรีบุญเรืองปลูกฟื้นฟู จำนวน 26 ชนิด ดังนี้

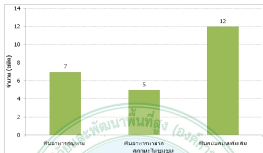
ตารางที่ 4 - 12 รายชื่อเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นที่รวบรวมจากบ้านป่าแคดและบ้านห้วยนาและโรงเรียนราชภูริรัฐพัฒนา เพื่อนำไปฟื้นฟูที่บ้านศรีบุญเรือง

ลำดับ	ชื่อพืช	สถานะในชุมชนบ้านศรีบุญเรือง	หมายเหตุ
1.	ถั่วฝักยาวต้นบ้าน	พืชอาหารสุญหายปี (ข้อมูลปี 59)	
2.	ถั่วลันเตา	พืชอาหารสุญหายปี (ข้อมูลปี 59)	
3.	แดงโหยพื้นบ้านผล กลม	พืชอาหารสุญหายปี (ข้อมูลปี 59)	
4.	แดงทรงพื้นบ้าน	พืชอาหารหายาก (ข้อมูลปี 59)	
5.	ผักเขียวหลิ	พืชอาหารสุญหายปี (ข้อมูลปี 59)	
6.	ผักทองใช้น้ำ	พืชอาหารหายากปี 2559	
7.	พริกแซว	พืชอาหารหายากปี 2559	
8.	มะเขือหลิสีม่วง	พืชอาหารหายากปี 2559	

ลำดับ	ชื่อพืช	สถานะในชุมชนบ้านศรีบุญเรือง	หมายเหตุ
9.	มะเขือขีบลีบสีขาว	พืชอาหารหายากปี 2559	
10.	มะเขือขาว	พืชอาหารหายากปี 2559	
11.	มะขอยอ้อม	พืชสมุนไพรปี 57ที่ได้รับการฟื้นฟู ปี 58	ฟื้นฟูเพิ่มเติม เนื่องจากยังมีปริมาณ น้อย
12.	มะเขือขีบลีบ	พืชสมุนไพรปี 57ที่ได้รับการฟื้นฟู ปี 58	ฟื้นฟูเพิ่มเติม เนื่องจากยังมีปริมาณ น้อย
13.	ผักปลังใบ	สนับสนุนเพิ่มเติม	
14.	ผักกาดพื้นบ้าน	สนับสนุนเพิ่มเติม	
15.	แมงไทยหลอดขาว	สนับสนุนเพิ่มเติม	
16.	ผักปลังดอก	สนับสนุนเพิ่มเติม	
17.	น้ำเต้า	สนับสนุนเพิ่มเติม	
18.	ขมิ้นหอม	สนับสนุนเพิ่มเติม	
19.	หอมแดง	สนับสนุนเพิ่มเติม	
20.	ถั่วลิสงดำ	สนับสนุนเพิ่มเติม	
21.	ถั่วเขียว	สนับสนุนเพิ่มเติม	
22.	ถั่วเหลือง	สนับสนุนเพิ่มเติม	
23.	ผักเสี้ยว	สนับสนุนเพิ่มเติม	
24.	กระเจียนเขียว	สนับสนุนเพิ่มเติม	

ตารางที่ 4 - 13 รายชื่อเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นที่รวบรวมจากโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ ๓๖ เพื่อนำไปฟื้นฟูที่บ้านศรีบุญเรือง

ลำดับ	ชื่อพืช	สถานะในชุมชนบ้านศรีบุญเรือง	หมายเหตุ
1.	ผักเขียวพลับ	พืชอาหารสมุนไพร (ข้อมูลปี 59)	
2.	ถั่วลันเตา	พืชอาหารสมุนไพร (ข้อมูลปี 59)	

ภาพที่ 4 - 7 แสดงจำนวนชนิดเมล็ดพันธุ์พืชจากบ้านป่าแดด หัวนา โรงเรียนราชภัฏรำไพพรรณีพัฒนาที่รวบรวมได้แบ่งตามสถานะพืชในชุมชนบ้านศรีบุญเรืองเพื่อนำไปฟื้นฟู ณ บ้านศรีบุญเรือง

สนับสนุนเจ้าหน้าที่เพื่อให้สมาชิกที่มีความต้องการนำไปปลูก ดังนี้

ตารางที่ 4 - 14 ชนิดพืชที่สนับสนุนให้ตามความต้องการของสมาชิกชุมชนและจำนวนสมาชิกชุมชนที่นำไปปลูก

ลำดับ	ชนิดพืช	จำนวนผู้นำไปปลูก (ราย)	จำนวน (ต้น)
๑.	มะม่วง	26	905
๒.	ข้าว	21	510
๓.	มะยม	23	875
๔.	ผักหวานป่า	18	910
๕.	มะเขือ	22	250
๖.	พริก	7	5000

การเก็บข้อมูลองค์ความรู้และภูมิปัญญาการขยายพันธุ์ การปลูก การปฏิบัติดูแลรักษา พืชอาหารท้องถิ่นต่างๆ จำนวน 33 ชนิด ได้แก่พืชดังนี้ 1) ขมิ้น 2) แตงกวาพื้นบ้าน 3) แตงไทยผลกลม 4) แตงไทยผลยาว 5) ย่านาง 6) ถั่วบุ้ง 7) ถั่วแปบ 8) ถั่วฝักยาว 9) ถั่วพู 10) ถั่วลิสง 11) ผักชีลาว 12) ผักปลังใบ 13) ผักปลังใบเล็ก 14) พริกแฉ่ง 15) พริกขี้หนู 16) มะเขือยาว 17) มะเขือส้ม 18) ผักกาดจ้อน 19) ผักกาดขาว 20) ผักกาดขาวขี 21) ผักกาดก้านใหญ่ 22) ผักกาดขาวปลี 23) น้ำเต้า 24) บวบพวง 25) บวบกลม 26) บวบเหลี่ยม 27) พริกทอง 28) มะนอยส้ม 29) หอมแดง 30) มะเขือเทศลูกใหญ่ 31) มะเขือเทศ 32) มะโหน้ 33) พืชอื่นๆ ซึ่งการเก็บข้อมูลมีรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

- วิธีการปลูก

- ช่วงเวลาปลูก
- ช่วงเก็บเกี่ยว
- วิธีการเก็บเมล็ดพันธุ์พืชเพื่อใช้ปลูกในครั้งต่อไป
- โรคและแมลงศัตรูพืช
- การนำไปใช้ประโยชน์

และนำข้อมูลที่ได้มาจัดทำคู่มือองค์ความรู้และภูมิปัญญาการขยายพันธุ์ การปลูก การปฏิบัติรักษาพืชอาหารท้องถิ่น

โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

ดำเนินการในหมู่บ้านดอยช้าง ร่วมกับสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ พื้นที่สูง จำนวน 38 ราย ซึ่งสมาชิกประกอบด้วยชนเผ่า อาข่า กูย และจีนฮั่นวน

การเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อนำไปปลูกเพื่อใช้ประโยชน์

ตารางที่ 4 - 15 การเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นของชุมชน

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณและการนำไปใช้ประโยชน์	จำนวน (ต้น)
1	ผักปลังแดง		ใช้ใบนวดแล้วทาแผลที่โดนมีดบาด รวมกับควาตอง	30
2	ควาตอง		ใช้เข้ายากับลำดับที่ 1 และกินกับสาบ และนำมาช้ำยาแก้คางทูม และชาหนึบที่บวม	50
3	ผักอีเขื่อน		ใช้เข้ายากับลำดับที่ 1 และ 2 และกินกับสาบ และนำมาช้ำยาแก้คางทูมและชาหนึบที่บวม	40
4	เดือยหิน	ไม่รู้จัก	ใช้รากหรือใบเข้ายากับน้ำชะเอม และหาวะโห้โศที่ต้มกับน้ำดื่ม แก้ปัสสาวะขัด	50
5	ว่านน้ำ	อาข่าโรชะ	เอ ราก มา ต้ม กิน แก้ ไข้หวัด หนองบาด อาเจียน	30

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณและการนำไปใช้ประโยชน์	จำนวน (ต้น)
6		ไผ่จืดเบ็ญ๊ะ	นำราก ต้น หรือใบมาทำแป้งเหนียว	20
7	ค้างคาวดำ	โกจืดละ	ใช้ใบกินเป็นอาหารและใช้รากทำแป้งเหนียว	60
8	ชะง่อน		เอาใบสับไฟแล้วคั้นน้ำที่เหลือน้ำให้ดื่ม	40
9		อะคาจะเคาะ	เอาใบสับไฟแล้วบีบน้ำมาดื่มแก้ปวดท้อง	50
10		อะจูกะ	นำก้านมาทุบแล้วพ่นผลที่โดนพิษมาตำ	45
11		อะสาโอะตุ	นำมาเข้ายาทั้งหมัดทำอย่างนำมาต้มอบสมุนไพรแก้ปวด	30
12		ไผ่ชะนอม	นำใบมาต้มน้ำสำหรับคนคลอียดบุตร บิดงั้นการชักสับสน หรือน้ำผสมกับผักปด้นดอง	45
13	สะพอนกัน		นำใบมาสับไฟแล้วพ่นที่มีอาการชักสับสน เค็ด	23
14		โทะฆ่าโละมา	นำใบมาตำแล้วคั้นน้ำคั้นน้ำไฟประคบที่แผลงัดฆ่า	35
15		อามีฆ่าก่อ	นำทั้งต้นมาต้มน้ำดื่มบำรุงน้ำนมโดยนำมกลอสมกับขี้กูดานและกะทาคู	40

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณและการนำไปใช้ประโยชน์	จำนวน (ต้น)
16		ยาทานอ	น้ำใบมากินเป็นอาหารหรือต้มน้ำดื่มแก้เจ็บคอ	60
17		ลาต้อย	นำมาผสมกับอามีซ่าก่อปากรุ่นานม	30
18	เงือกหมายนา	พญี่จีกอช้อย	น้ำทั้งต้นมาต้มน้ำดื่มบำรุงเลือด	20
19		ผาขมด	นำมาเข้ายากับลำดับที่ 3 แก้ปัสสาวะขัด	55
20		ทะเลโปลี	น้ำเข้ายากับลำดับที่ 3 แก้ปัสสาวะขัด	40
21		พญาไชยะ	น้ำใบลงไฟแล้วปิดฝาผลรักษาบาดแผล	20
22		ยามสะ	น้ำใบมากินกับน้ำพริก	35
23	ค้างหงษ์	แบดะแนบเคอะ	นำดอกมาต้มกินเป็นอาหาร	50
24	ผ่านปิง	พญ่าจือเบือ	น้ำใบมาห่อเมื่อทำหัวน้ำ	50
25		ผุฮมูม่นะ	น้ำทั้งต้นมาต้มกินแก้ท้องเสีย หรือนำมาประกอบอาหาร	40
26		เลพิวคิตี	น้ำเพื่งำมาต้มน้ำดื่มช่วยเจริญอาหาร	35
27		ฮาชินบะ	นำผลมาต้มกินแก้ท้องเสีย	35
28		มะแหยะ	นำหน่อมารับประทานเป็นอาหาร	40
29		มะพรุ๊ก	นำหัวมาประกอบอาหาร	40

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณและการนำไปใช้ประโยชน์	จำนวน (ต้น)
30		แนนชะ	น้ำใบมาต้มน้ำดื่มช่วยเพิ่มสมรรถภาพทางเพศ	40
31		อีทุพะดู	นำรากมาช้ำยากับรากอาชี ขณะบ่มไว้ครีดยี่สิบสองพรร	35
32		ปะโน๊ะตะ	น้ำใบหรือเปลือกมาบดเคี้ยว หรือนำมาต้มน้ำดื่มแก้ปวด	40

รวบรวมเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นจากสมาชิกกลุ่มดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 - 16 เมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นจากสมาชิกกลุ่ม

ลำดับ	ชื่อพืช	หมายเหตุ
1	ผักกาดขม	นำไปฟื้นฟูที่โครงการพัฒนาพื้นที่ สูงแบบโครงการหลวงปางลาว
2	สลัดพอย	นำไปฟื้นฟูที่โครงการพัฒนาพื้นที่ สูงแบบโครงการหลวงปางลาว
3	ถั่วเนือเตอ	นำไปฟื้นฟูที่โครงการพัฒนาพื้นที่ สูงแบบโครงการหลวงปางลาว
4	ถั่วฝักสั้น	นำไปฟื้นฟูที่โครงการพัฒนาพื้นที่ สูงแบบโครงการหลวงปางลาว
5	ถั่วเนือก่อ	นำไปฟื้นฟูที่โครงการพัฒนาพื้นที่ สูงแบบโครงการหลวงปางลาว
6	ผักชีลอย	นำไปฟื้นฟูที่โครงการพัฒนาพื้นที่ สูงแบบโครงการหลวงปางลาว
7	คะน้าดอย	นำไปฟื้นฟูที่โครงการพัฒนาพื้นที่ สูงแบบโครงการหลวงปางลาว

บ้านแม่พริก ต. แม่พริก อ. แม่สรวย จ. เชียงราย

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2558 โครงการวิจัยและพัฒนาการฟื้นฟูแหล่งอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนบนพื้นที่สูง ได้มีการสำรวจและรวบรวมองค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนบ้านปางกลาง ซึ่งชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น 159 ชนิด มีความต้องการฟื้นฟูชนิดพืชที่เริ่มสูญหายและหายากในชุมชน 14 ชนิด และในปีพ.ศ. 2559 ชุมชนได้ตระหนักถึงการนำทรัพยากรจากป่ารอบชุมชนมาใช้มากขึ้นไป โดยขาดการจัดการ การอนุรักษ์ และการปลูกทดแทน ทำให้ทรัพยากรที่เป็นประโยชน์เหล่านั้นลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วและอาจสูญหายไปโดยง่าย ทางโครงการจึงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารจากป่ารอบชุมชนและในชุมชน และได้วางแผนการฟื้นฟูและใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นในระดับครัวเรือนร่วมกับชุมชนบ้านปางกลางและบ้านปางต้นผึ้ง โดยผลการดำเนินงานที่ผ่านมา มีกลุ่มสมาชิกเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่น 10 คน และมีครัวเรือนเข้าร่วมการปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อใช้ประโยชน์ในระดับครัวเรือน 8 ครัวเรือน และระดับเรือนสวน 4 ครัวเรือน

ตารางที่ 4 - 17 รายชื่อสมาชิกที่ร่วมกิจกรรมการฟื้นฟูพืชท้องถิ่นในระดับครัวเรือน

ระดับครัวเรือน	ชนิดพืช	พืชที่นำไปสนับสนุน	พิกัดแปลง
1. นางอริยรัตน์ เทวโชติ (พี่อ้อ) 76 หมู่ 5 ต.แม่พริก อ.แม่สรวย	กะเพรา ผักกูด ผักกอก มะเข้วง ผักขีฝรั่ง ถั่วฝักยาว มะเขือ บวบ พริก	-แม่ฝัดผักหวานป่า 50 เมล็ด -ไถ่กวาดำ 1 ต้น -แม่ฝัดผักข้าว 20 เมล็ด	X= 0564672 Y= 2166478 สูง 697MSL
2. นางเพ็ญศรี อรรถเมืองมูล (พี่ตูน) 81 หมู่ 5 ต.แม่พริก อ.แม่สรวย	คะน้า ผักกูด มะเขือเทศ ผักขีฝรั่ง แตงกวา พริก ผักกอก มะละกอ ถั่วฝักยาว ราชินีอ่อน	-แม่ฝัดผักหวานป่า 50 เมล็ด -ไถ่กวาดำ 1 ต้น	X= 0564576 Y= 2166303 สูง 698MSL
3. นางสมพร แสงสุต (พี่ต๋อง) 23 หมู่ 5 ต.แม่พริก อ.แม่สรวย	คะน้า มะเขือเทศ ถั่วฝักยาว แตงกวา ผักขีฝรั่ง พริก มะเขือ โหระพา เสืบทูต กระชายดำ เชียงดา บานอชค้อบ มะระหวาน พริกขี้หนูพันธุ์ ถั่วฝักยาว ผักกอก แตงกวา ผักกอก ขึ้นฉ่าย มะเขือ ผักแคบ (มีความต้องการปลูกขมิ้นเพิ่ม)	-แม่ฝัดผักหวานป่า 50 เมล็ด -ไถ่กวาดำ 1 ต้น	X= 0564593 Y= 2166454 สูง 703 MSL
4. นายศรี ภาณุจิตวรณศรี หมู่ 5 ต.แม่พริก อ.แม่สรวย	มะกอก	-แม่ฝัดผักหวานป่า 50 เมล็ด -ไถ่กวาดำ 1 ต้น	X= 0564017 Y= 2167279 สูง 646 MSL
5. พ่อใจ เชียงแก้ว 23 หมู่ 5 ต.แม่พริก อ.แม่สรวย	พริกทอง ผักขีฝรั่ง ผักกอก มะเขือเทศ พริก ถั่วพู ผัก ถั่ว มะลอบทอง บวบยาว		X= 0564578 Y= 21664511 สูง 695 MSL

ระดับครัวเรือน	ชนิดพืช	พืชที่นำไปสนับสนุน	พืชค้ำแปลง
	แดงกวา สะบ้า ผักปลัง ขึ้นฉ่าย สะระแหน่ ผักขึ้นฉ่าย ควดอง ว่านหางจระเข้ ตำลึง หน่อไม้ ชีแฟ็ก ผักไผ่ ถั่วบอย มะนาว มะละกอ ผักฮาก ผักกาด		
6. นางคำ อธิษฐ์ 3 หมู่ 5 ต.แม่พริก อ.แม่สรวย	ทุเรียน พญาขอ ข่า ควดอง มะละกอ มะเขือ พริกหวาน มะเขือเทศ มะนาว ตำลึง ผัก หน่อไม้ฝรั่ง ผักกาด	-เมล็ดผักหวานป่า 50 เมล็ด -ไ่วรวกดำ 1 ต้น	-
7. นายพรเดช แก้วน้อย 63 หมู่ 5 ต.แม่พริก อ.แม่สรวย	พริก หัวผักกาด กระเทียม มะนาว ผักไผ่ สะระแหน่ บวบ ปลี มันม่วง สลัดเบอร์รี่ แดงกวา มะเขือเทศ	-เมล็ดผักหวานป่า 50 เมล็ด -ไ่วรวกดำ 1 ต้น	X= 0564567 Y= 21664408 สูง 692 MSL
8. นายนิธย์ เทโวชัย 85 หมู่ 5 ต.แม่พริก อ.แม่สรวย	ผักกูด สะระแหน่ ผักชีฝรั่ง ขึ้นฉ่าย ผักกาดเขียวปลี สะบ้า แดงกวา มะเขือเทศ แดงกวา หัวผักกาด หอมแขก พริก มะเขือยาว ตำลึง มะเขือ เจ้าพระยา มะเขือแฉะ ข่า มะเขือ หัวปลี หัวปลี	-เมล็ดผักหวานป่า 50 เมล็ด -ไ่วรวกดำ 1 ต้น	X= 0564538 Y= 21664339 สูง 704 MSL

ตารางที่ 4 - 18 รายชื่อสมาชิกที่ร่วมกิจกรรมการฟื้นฟูพืชท้องถิ่นในระดับเือนสวน

ระดับเือนสวน	พืชที่นำไปสนับสนุน	พืชที่เมื่ออยู่ในเือนสวน	พืชค้ำแปลง
1. นายศรีนวล วรณเจริญ 42 หมู่ 4 ต.แม่พริก อ.แม่ สรวย	-เมล็ดผักหวานป่า 50 เมล็ด -ผักกูด 620 ต้น (บางส่วนเสียชีวิตจากน้ำป่า) -ผักหวาน 30 ต้น -เมล็ดผักข้าว	แดงกวา สะบ้า มะเขือเทศ พริก มะเขือเทศ มะเขือ หัวผักกาด กระเทียมเขียว กลั้ว	X= 0563617 Y= 2167505 สูง 644MSL
2. นายอำพร กายาน 21 หมู่ 4 ต.แม่พริก อ.แม่สรวย	-เมล็ดผักหวานป่า ๑๐๐ เมล็ด และให้เพิ่มอีก ๕๐ เมล็ด -ถั่วลิสงดอกใหญ่ (นำถั่วไป ให้ จำนวน 1 กอ)	สะระแหน่ ต้นหอม ขิง ตะไคร้ ว่านหางจระเข้ กระเทียม ขิง มะละกอ ขิงข่า มะเขือเทศ มะเขือเทศ ผักกาด ผัก แดงกวา หัวปลีหัวหวาน มะเขือ กระเทียมเขียว หัวผักกาด แค บ้าน พริก	X= 0563809 Y= 2167408 สูง 647MSL

ระดับเรือสวน	พืชที่นำไปสนับสนุน	พืชที่มีอยู่เดิมในสวน	พิกัดแปลง
3. พ่อใจ เชื้อนกแก้ว 23 หมู่ 5 ต.แม่พริก อ.แม่สรวย	-เมล็ดผักหวานป่า ๑๕๐ เมล็ด -ไฟรวกดำ ๒๐ ฟัน	ฝ้าย ถั่วแปบ ผักขึ้นาก ตำลึง มะเขือ ชะอม มะกอกป่า ตำลึง มะเขือ แมง ถั่วฝักยาว ถั่วบอย ผักชีฝรั่ง มะแขว่ง แตงสา ถั่วพู พริก แมงลัก ตะไคร้ ข่า กุ๊ก ต้น มะเขือขาว มะละขุ่น	X= 0564503 Y= 2166345 สูง 716MSL
๔. นางมีทนา สุนา 60 หมู่ 4 ต.แม่พริก อ.แม่สรวย	-ผักกูด -ผักหนาม -อยู่ระหว่างการเตรียมพื้นที่ ปลูกสิ่งต่าง และพรวนดิน ข้าว พวยพวด	ไม้ยืนต้น	X= 0564389 Y= 2167388 สูง 699 MSL

นอกจากนี้ยังได้รวบรวมเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อเก็บไว้เป็นเมล็ดพันธุ์ในการปลูกในฤดูกาลต่อไป
ได้แก่

ตารางที่ 4 - 19 เมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นที่เก็บไว้ปลูกในฤดูกาลถัดไป

ลำดับ	เมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น
1		มันแกว	มันแกวขาว
2		ผักตราดพัวพวน	ผักเม็ดเมือง

ลำดับ	เมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น
3		มะนัง	มะนังว๊อ
4		ผักด	ผักดากป่า
5		ถั่วพู	ถั่วพูขาว
6		บวบสั้น	บวบสั้น
7		บวบยาว	บวบยาว
8		ผักชีลาว	หอมแมง

ลำดับ	เมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น
9		แมงลัก	กอมก้อบ้าน
10		ผักปลังเขียว	ผักปลังเขียว
11		ข้าวโพดข้าวเหนียว	ข้าวสาลี
12		ผักชีฝรั่ง	พริกป้อมป้อม

กลุ่มเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นบ้านปางกลางและปางต้นผึ้ง หมู่ 4 – 5 ต. แม่พริก อ. แม่สรวย จ. เชียงราย

กลุ่มเพาะขยายพันธุ์พืชมีสมาชิกกลุ่ม 10 คน โดยได้เพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นได้แก่ ลิ้นสาว 1,000 ต้น จอคำ 253 ต้น ตำบอง 138 ต้น มะขม (รวมเมล็ดสุกแก่ในเดือนตุลาคม) มะขามป้อม ไม้ตง สำหรับนำไปปลูกเพื่อการใช้ประโยชน์ในชุมชนและชุมชนอื่นๆ โดยกลุ่มมีรายได้จากการเพาะขยายพันธุ์ 21,100 บาท

ธนาคารพืชอาหารท้องถิ่นในชุมชน

ได้เพาะขยายพันธุ์พืชอาหารท้องถิ่นในโรงเรียนเพาะชำเพื่อใช้เป็นต้นพันธุ์สำหรับสนับสนุนให้ชุมชนและนอกชุมชนได้นำไปปลูกเพื่อใช้ประโยชน์และปลูกฟื้นฟูในชุมชนเอง ได้แก่ มะขามป้อม มะกัม มะกอก เชียงดาว ตำบอง ตำบอง หวายหนามขาว ขาวอัสสัม

กิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชน

ได้จัดกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชน ในวันที่ 26 สิงหาคม 2559 ณ บ้านปางกลาง โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวาวี ต.แม่พริก อ.แม่สรวย จ.เชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้ตระหนักถึงความสำคัญของความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากพืชพรรณในท้องถิ่น ตลอดจนการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู พืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพสำหรับเป็นแหล่งอาหารและใช้ประโยชน์ในครัวเรือนและปศุกรรมชาติ โดยมีเกษตรกรผู้สนใจและเจ้าหน้าที่ในพื้นที่เข้าร่วมศึกษาดูงานในครั้งนี้ จำนวน 30 คน

โดยกิจกรรมมีการบรรยายเรื่องกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน เป็นการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และพรรณพืชท้องถิ่นภายในชุมชนการประกวดครัวเรือนต้นแบบในการฟื้นฟูพืชท้องถิ่นระดับครัวเรือนและเฝ้าดูส่วนการประกวดทำอาหารจากพืชท้องถิ่นและการประกวดกล้าพันธุ์ไม้หายาก หรืออีกชื่อของหายของชุมชน

การประกวดครัวเรือนต้นแบบเป็นการฟื้นฟูพืชท้องถิ่นระดับครัวเรือนและเฝ้าดูส่วน โดยมีครัวเรือน เข้าร่วมการปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อใช้ประโยชน์ในระดับครัวเรือน 8 ครัวเรือน และระดับเฝ้าดูส่วน 4 ครัวเรือน ซึ่งครัวเรือนที่ชนะการประกวด ได้แก่ นายนิลย์ เทโวธิ์ โดยมีจำนวนพืชท้องถิ่นที่ปลูกเพื่อใช้ประโยชน์ในระดับครัวเรือนที่หลากหลายและใช้พื้นที่ในการปลูกอย่างคุ้มค่าแม้จะไม่ปลูกลงดินก็ตาม โดยมีจำนวนชนิดพืช 19 ชนิด ได้แก่ ผักบุ้ง มะระแทน ผักขีฝรั่ง ขึ้นฉ่าย ผักกาดเขียวปลี คะน้า มะละกั มะเขือเทศ แดงกว่า ถั่วฝักยาว ไช้หอม พริก มะเขือยาว ตำลึง มะเขือเจ้าพระยา มะเขือแฉะ ข่า มะขาม ค้างคาวคำ ตะไคร้

การประกวดทำอาหารจากพืชท้องถิ่น มีผู้ทำอาหารมาเข้าร่วมประกวด 12 คน อาหาร 15 รายการ ได้แก่ น้ำพริกมะขาม น้ำพริกปลาร้า แกงเห็ดเผาะคั่วคอก น้ำพริกหน่อเป็่น ตำลึงคั่วถั่วขาว แกงหน่อ ถั่วแดงกว่า ผักเพก้า น้ำพริกหัวข่า หัวข่าคั่ว ยำใบชา ตำลึงไข่ แกงเห็ดขอมขาว ทอดเห็ดเผาะคั่วคอก แกงหน่อไม่มีใบน้ำ โดยเมนูที่ใช้ในการตัดสิน ได้แก่ รสชาติ คุณค่าทางโภชนาการ ลักษณะสีสัมผัสของอาหารและการจัดตกแต่ง ความหลากหลายของพืชท้องถิ่น และสรรพคุณ ซึ่งผู้ชนะการประกวด ได้แก่ นายศรี ภาณุจิตธรรมพรศรี อาหารที่ส่งเข้าประกวดได้แก่ แกงหน่อไม่มีใบน้ำ

ตารางที่ 4 – 20 การประกวดอาหารที่ทำจากพืชท้องถิ่น

ลำดับที่	ชื่อผู้ส่งประกวด	ชื่ออาหาร	ส่วนประกอบ	ภาพ
1	นางอารีรัตน์ เทโวธิ์	น้ำพริกมะขาม	1. มะขาม 2. มะลือ 3. พริกแห้ง 4. กระเทียม	
		ข้าวเหนียวดำ	1. ข้าวเหนียวดำ 2. น้ำตาล 3. กะทิ 4. มะลือ	

ลำดับที่	ชื่อผู้ส่งประกวด	ชื่ออาหาร	ส่วนประกอบ	ภาพ
2	นางสมพร แสนอุต	น้ำพริกปลาร้า	1. ปลาร้า 2. กระเทียม 3. มะลือ 4. พริกขี้หนู 5. ผักชีลาว	
3	นางศรีจันทร์ วรรณเขียว	แกงพริกดาลอย 5 อย่าง	1. หมูไม่ 2. ข้าวสาลี 3. ขมิ้น 4. ปลาตาก 5. มะลือ 6. พริกแห้ง 7. พริกขี้หนู	
		น้ำพริกมะกิ้ง	1. มะกิ้ง 2. มะลือ 3. หักหมู่ม 4. กระเทียม	
4	นางพญานัฐ ตูปคำ	น้ำพริกหน่อเป็น	1. หักผัก 2. มะลือ 3. หน่อขาว	
		คำข้าวผัดถั่ว	1. ข้าวผัดถั่ว 2. พริกขี้หนู 3. ขมิ้น 4. พริกขี้หนู 5. กระเทียม 6. ตะไคร้	
		ผัดผัสดู	1. ผัก 2. ข้าว 3. ตะไคร้ 4. มะกูด 5. มะลือ 6. พริกขี้หนู 7. มะนาว	

ลำดับที่	ชื่อผู้ส่งประกวด	ชื่ออาหาร	ส่วนประกอบ	ภาพ
5	นางจันทรีเพ็ญ สอนแก้ว	ส้มคง	1. แดงเมือง 2. ปลาเฝ้า 3. เกล็ด 4. กะปิ 5. ถั่วคั่ว 6. ใบขมิ้น 7. สะระแหน่ 8. ผักไผ่	
6	นางทองจันทร์ แดงเขียว	มีดเผา	1. เทาเมา 2. ผักกาด 3. กุ้งแห้ง 4. พริกชี้ฟ้า 5. ซีอิ๊ว 6. แดงเมือง	
7	นางสมาน สุนา	น้ำพริกตัวหม้อ	1. ตัวหม้อ 2. พริกแดง 3. กะปิ 4. พริกชี้ฟ้า 5. เกล็ด	
		ตัวหม้อสด	1. ตัวหม้อ 2. ป้าอินดิ	
8	นางทองผด ฐานดี	อ้าใบขมิ้น	1. ใบชา 2. ปลากระดี่ 3. พริกชี้ฟ้า 4. มะนาว 5. พริกแดง 6. กระเทียม 7. ตะไคร้	

ลำดับที่	ชื่อผู้ส่งประกวด	ชื่ออาหาร	ส่วนประกอบ	ภาพ
9	นางวิไล อินตะเวียง	คำขมิ้น	1. ส้มโอด 2. ปลาเริง 3. ปักปู 4. ผักชี 5. พริกขี้หนู 6. การะเพรณ 7. ตะไคร้	
10	นางจันทร์สุท ขวักคำน้อย	ผกเห็ดหลนขาว ใส่ตะไคร้	1. เห็ดหลนขาว 2. ขะหลน 3. เห็ดขมิ้น 4. ผักชี 5. ผักชีฝรั่ง 6. มะลิด 7. ปลาเริง 8. กะปิ 9. ขอมมดง 10. กระเทียม	
11	นางเบญจันทร เต็มสาร	ทอดเพรชลาดอง	1. หมูเริง 2. พริกขี้ 3. ขอมมดง 4. ผักชีขาว 5. ปักขมิ้น 6. ปักขมิ้น 7. แป้งทอดกรอบ	
12	นายศรี ภานุจิตรธรรมศรี	ผกหน่อไม้คั่ว	1. หมูเริง 2. ปลาเริง 3. การะเพรณ 4. ผักชี 5. ปลาเริง 6. ขะหลน 7. ผักขม	

การประกวดกสิภัณฑ์พื้นบ้านหรือใกล้สูญหายของชุมชน มีผู้นำกสิภัณฑ์พื้นบ้านมาประกวด 8 คน พันธุ์ไม้ 15 ชนิด ได้แก่ หนุมานประสานกาย สดอ มะขม เหือดม้งกร เก็ดปลากปรุง แก้วฮากเหลือง กระเพราคำ มะขามเป็ดดิน ผักไผ่น้ำ คาวดอง แฉงลัก ขึ้นฉ่าย สะระแหน่ ไชยเทศ กล้วยาหนวดแมวโดยมีเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสิน ได้แก่ หายากใกล้สูญหาย ความสมบูรณ์ของพันธุ์ การใช้ประโยชน์/สรรพคุณ ซึ่งผู้ชนะเลิศการประกวด ได้แก่ นายใจ เขื่อนแก้ว พันธุ์ไม้ที่ส่งเข้าประกวดได้แก่ หนุมานประสานกาย

ตารางที่ 4 – 21 การประกวดกล้าพันธุ์ไม้หายากหรือใกล้สูญหายของชุมชน

ลำดับที่	ชื่อผู้ส่งประกวด	ชื่อพืชท้องถิ่น	การใช้ประโยชน์/ สรรพคุณ	ภาพ
1	นายใจ เชื้อนมแก้ว	พญานาคราช	1. ดองน้ำดื่มแก้ร้อนใน ขับ ไอ 2. ใบสดกินเป็นเครื่องดื่ม สมุนไพร	
2	นายจันทร์ สารนาท ใหม่	สตร	ประเภทยาสมุนไพร	
3	นายณรงค์ ธรรมะสิง	มะขาม	พาดิน	
4	นายฉันทนา สุนา	เห็ดเผาะ	ดองน้ำดื่ม บำรุงเลือด ขับ ความดัน ไขมันในเส้น เลือด แก้เบาหวาน	
5	นายศรีนวล วรรณเขียว	1. เปลือกสาป่าง 2. มะกอกน้ำ 3. กระเจียวดำ 4. มะขามป้อมดิน 5. ไม้เท้า 6. คาวตอง	1. ใช้รักษา 2. แก้ปวดเมื่อย 3. แก้หวัด คัดจมูก 4. แก้ปวดหัว เวียน 5. ขับสารพิษ ขับปัสสาวะ ไต 6. ป้องกันมะเร็ง	

ลำดับที่	ชื่อผู้ส่งประกวด	ชื่อพืชท้องถิ่น	การใช้ประโยชน์/ สรรพคุณ	ภาพ
6	นางเบญจรี อารามเมือง บุต	แมงลัก	แก้หวัด ขับลม	

ลำดับที่	ชื่อผู้ส่งประกวด	ชื่อพืชท้องถิ่น	การใช้ประโยชน์/ สรรพคุณ	ภาพ
7	นายนิลย์ เมวศิริ	1. ขึ้นฉ่าย 2. สะระแหน่ 3. โหระพา	1. วิตามินซีสูง แก้หวัด 2. แก้หวัด ขับลม 3. แก้หวัด ขับลม ท้องอืด	
8	นางทองศุข ฐานดี	หญ้าหนวดแมว	แก้หอบหืด	

โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแม่ต๋อย อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

การสำรวจพื้นที่ดำเนินการใหม่ 2 หย่อมบ้าน ได้แก่ บ้านหิเงาะคี ต.ละละโฮ เพื่อเข้าดำเนินโครงการวิจัยต่อไป โดยได้สอบถามสมาชิกชุมชนเกี่ยวกับแหล่งอาหารของชุมชน และความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืชอาหารและสมุนไพรของชุมชน ในหัวข้อต่อไปนี้

1. การพึ่งพาแหล่งอาหารของชุมชน ชุมชนพึ่งพาแหล่งอาหารจากป่า ลำห้วย และการปลูกพืชร่วมกับข้าวไร่ โดยพืชอาหารที่ชุมชนพึ่งพาในแต่ละแหล่งและฤดูกาลของบ้านวัดใดไร่ เป็นดังนี้ พืชอาหารในช่วงฤดูร้อน

บริเวณป่า : ได้แก่ 1) ชิกุก (โปะยะ) 2) ผักฮาก (เนาะเสนา) 3) ส้มป่อย (ปือซึยะ) 4) หวาย (เหลโคโย) 5) ข้าวไร่ (กะหยะ) 6) ดอกหมาก 7) หัวปลี 8) เตื่อ (ตีกี) 9) มะเขือพวง

บริเวณลำห้วย : 1) ผักกูด (กือเคาะ) 2) ผักหนาม 3) ส้มกุ้ง (ปัวซี) 4) บัวบกตอย (เนื่อเคะปือ) 5) ตำลึงหลวง (ตืออโป) 6) เสาะพื้หล่า 7) เสาะพื้เซอ 8) ติบู่ไต่

พืชอาหารในช่วงฤดูฝน

บริเวณไร่ : ได้แก่ 1) มะโตะ 2) หอมมะลิ (เคอเกอ) 3) แตงกวา 4) ถั่วเนาะคี 5) ถั่วบือโบ 6) ถั่วลันเตา 7) บวบ 8) ผักกาดตอย 9) ผักกาด 10) ผักเฒ่า (เนาะโตะ) 11) ผักสัตตอย 12) ผักฮิฮิน 13) ผือก 14) พริก 15) พริกเขียว 16) พริกเขียว (ลูมะ) 17) พริกทอง 18) มะเขือ 19) มะเขือตมม่วง 20) มะเขือปราง 21) มะละกอ 22) มัน

บริเวณสวน : ได้แก่ 1) พริกกะเหรี่ยง 2) มะเขือ 3) หอมชู (ลากา)

บริเวณป่า : ได้แก่ พริก (ไต้นพะ)

พืชอาหารในช่วงฤดูหนาว

บริเวณไร่ : ได้แก่ 1) พริกทอง 2) พริกเขียว 3) แตง 4) บวบ (เคอโย) 5) บวบ (เคอโย)

บริเวณป่า : ได้แก่ 1) ผักฮาก (เนาะเสนา) 2) ก้า (โปะเคะ) 3) กะนาคะ 4) เตื่อ 5) มะเขือพวง 6) ติบู่ไต่ 7) ฮิงลาว 8) แคหางค่าง

2. พืชอาหารที่ปลูกบริเวณบ้าน ได้แก่ บอน ผือก ขมิ้น บุกบ้าน ขนุน ขอม มะนาว โหระพา สะหลู

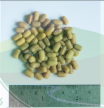
3. พืชอาหารสูญเสียหายของชุมชน ได้แก่
- ไร่โคโรโกว ได้แก่ 1) แตงกวา (หีทุโกตี) 2) ถั่วลิสงเตา (บ่อบ๊ะซ่า) 3) น้ำเต้า (หีลูชะ)
  - ตะละโจ ได้แก่ กระบะชะ
  - หีชะยี่
4. พืชหายากขาดแคลน ต้องการเพิ่มเติม ในแต่ละหมู่บ้านดังนี้
- ไร่โคโรโกว ได้แก่ 1) ผักฮาก 2) ผักชีตอย 3) ผักกาดเขียวปลี 4) ผักกาดขม 5) หิง 6) กระบี่
  - ตอย 7) ตูบโละ 8) แคดเกส
  - หีชะยี่ ได้แก่ 1) ผักฮาก 2) ชะกู่กุ่ม 3) หิงโละ 4) ดอกหอม (โกโละชะ) 5) ชะยอม (พอชูล้าย)
  - ตะละโจ ได้แก่ 1) ผักหนาม 2) ผักฮาก (กระเสนา)

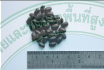
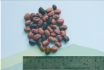
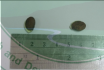
เมล็ดพันธุ์พืชที่ชุมชนเก็บรักษาใช้ในการปลูกร่วมกับข้าวไร่ โดยมีการสำรวจการเก็บเมล็ดพันธุ์จาก 10 ครัวเรือน พบเมล็ดพันธุ์จำนวน 45 ชนิด ดังนี้

ตารางที่ 4 - 22 แสดงเมล็ดพันธุ์พืชที่ครัวเรือนในชุมชนที่นำไปปลูกร่วมกับข้าวไร่ (บ้านไร่โคโรโกว)

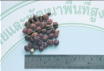
ลำดับ	รูปภาพ	ชื่อพืช	ชื่อท้องถิ่น
1		กระเจียว เขียว	สะกอเบรี
2		กระเจียว แดง	แบบเมือชี
3		ข้าวโพด	บือคี่ชะ

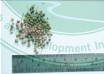
ลำดับ	รูปภาพ	ชื่อพืช	ชื่อท้องถิ่น
4		ข้าวฟ่าง	เปสิปือแมก
5		ข้าวฟ่าง	พะปือ
6		ข้าวฟ่าง	มิโซ
7		แดงกว่า ลูกยาว	ตึคควา
8		แดงกว่า ลูกใหญ่	ตึคลี

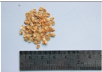
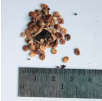
ลำดับ	รูปภาพ	ชื่อพืช	ชื่อท้องถิ่น
9		ถั่ว มะโด้ซอป ซู	มะโด้ซอป ซู
10		ถั่วมะโด้ ซอติ	มะโด้ซอติ
11		ถั่วตะเบี	ตะเบี
12		ถั่ว มะเพาะบี ฮะ	มะเพาะบี ฮะ
13		ถั่วเมออะ ทอลา	เมออะทอ ลา

ลำดับ	รูปภาพ	ชื่อพืช	ชื่อท้องถิ่น
14		ถั่วเหม่ ทอคือ	เหม่ทอ คือ
15		ถั่วเป็ดทอ โทย	เป็ดทอ โทย
16		ถั่วมอทอ	มอทอ
17		ถั่วแปบ	บอปะคี่
18		ถั่วแปบ	บอปะชะ

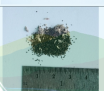

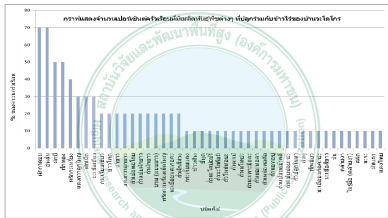
ลำดับ	รูปภาพ	ชื่อพืช	ชื่อท้องถิ่น
19		ข้าวแปบ ฝักยาว	บอ บั้งจืดเนอ
20			เกาะมือโท
21		ข้าวฝักยาว	หม่อเพาะ คลี
22		ข้าวปลุกโน นา	เกาะมือโบ

ลำดับ	รูปภาพ	ชื่อพืช	ชื่อท้องถิ่น
23		ถั่วชู	นาโต้ปุคสี
24		บวบ (แบบยาว)	ตะโกชะ
25		ผักกาดขม	ชะปะละ
26		ผักชี	คิอโง๊ะ
27		ผักเมล็ด	เนาะเตอค ฮึ

ลำดับ	รูปภาพ	ชื่อพืช	ชื่อท้องถิ่น
28		พริก กะเหรี่ยง	ไม้กร้อ เอะ
29		พริก กะเหรี่ยง เม็ดใหญ่	มือกีเพ้อ
30		พริกเขียว	ลูตะ
31		พริกทอง	ลูเคบอ
32		มะเขือขม สะกอดคะ	สะกอดคะ

ลำดับ	รูปภาพ	ชื่อพืช	ชื่อท้องถิ่น
33		มะเขือ เขียว	กุ่มมุต
34		มะเขือ ขาว	สะกอดตะ
35		มันแกว	โก๋ปะพอส ละ
36		ถั่วฝักยาว ม่วง	ตะเบเช่า

ลำดับ	รูปภาพ	ชื่อพืช	ชื่อท้องถิ่น
37		ไม่วู้ซอ (คล้ายงา)	นอ
38		ไม้พุ่ม (คล้ายงา)	ตะไคเบ
39		ไม้พุ่ม	เนาะวอ
40		ไม้พุ่ม	ตะไคเบ

ภาพที่ 4 – 8 แสดงร้อยละของจำนวนครัวเรือนที่มีเมล็ดพันธุ์พืชต่างๆ ที่ปลูกร่วมกับข้าวไร่ของบ้านนาโคโค

จากภาพพบว่า พืชที่มีจำนวนครัวเรือนเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ปลูกร่วมกับข้าวไร่เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 5 อันดับแรก ได้แก่ 1) ผักกาดขม (70%) 2) อีหูลิน (70%) 3) ผักชี (50%) 4) พริกทอง (50%) 5) พริกกระเทียม (40%) ส่วนพืชชนิดอื่นๆ จำนวนครัวเรือนที่เก็บอยู่ในร้อยละ 30 และร้อยละ 10

การพึ่งพาพืชสมุนไพรของชุมชน

ตารางที่ 4 - 23 พืชสมุนไพรที่สมาชิกชุมชนส่วนใหญ่ใช้ในการดูแลสุขภาพและรักษาโรค

ลำดับ	ชื่อไทย	ชื่อท้องถิ่น	สรรพคุณและการนำมาใช้ประโยชน์
1		ยาคอ	ใช้ลำต้นต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย
2		ยาแก้	ใช้ลำต้นแกงมาสุรา
3	หญ้าคอกุง	เนาะจือบิ	ใช้ใบต้มน้ำดื่มแก้ไข้ เจ็บคอ
4		เนาะมอ	ใช้ทั้งต้นต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย
5	ฝรั่ง		ใช้รากต้มน้ำดื่มแก้ท้องเสีย
6	สัตตบงกช		ใช้ใบต้มน้ำดื่มแก้ไอ
7	เสนอกา	เตือะซึกอ	นำใบมาต้มน้ำดื่มให้ทารกที่ท้องเสีย
8		เตอะปะ	นำใบรับประทานสดแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ
9		พองินซ์	ปิบเอาใบตำผสมไฟไหม้ น้ำร้อนลวก
10		พอกุเล	นำใบมาต้มน้ำดื่มแก้ปวดศีรษะ และเวียนศีรษะ
11	ว่านน้ำ	พอบือละ	นำทั้งต้นมาต้มน้ำดื่มแก้หวัด

สถานการณ์พืชอาหารของชุมชนและการพึ่งพิงพืชในชุมชนเป็นดังนี้

ตารางที่ 4 - 24 สถานการณ์พืชอาหารของชุมชนและการพึ่งพิงพืชของบ้านระโดไกร ที่เซาะคี และตะละโจ

ลำดับ	สถานะพืชในชุมชน	จำนวนทั้งหมด	จำนวนที่ปลูก	จำนวนทั้งหมด	จำนวนที่ปลูก	จำนวนทั้งหมด	จำนวนที่ปลูก
		(ชนิด)	(ชนิด)	(ชนิด)	(ชนิด)	(ชนิด)	(ชนิด)
		ระโดไกร		ที่เซาะคี		ตะละโจ	
1	พืชอาหารสุรกาย	3	2	0	0	1	1
2	พืชอาหารหยาบ/ ชาดคณ	9	4	5	2	2	2
3	พืชโครงการ สนับสนุนเพิ่มเติม		6		2		2

รายละเอียดพืชแต่ละสถานะเป็นดังนี้

พืชอาหารสุญหาย ดังนี้

บ้านเวอโด้โกร 1) แดงกวา 2) ถั่วลิสงดำ (ปอป๊ะดำ) 3) น้ำเต้า (ทีสุชะ)

บ้านตะละโจ ได้แก่ กะนอะชะ

บ้านทีชะคี ไม่มี

พืชอาหารพายุ/ขาดแคลน ดังนี้

บ้านเวอโด้โกร 1) ผักฮาก 2) ผักชีดอย 3) ผักกาดเขียวปลี 4) ผักกาดหอม 5) จิง
6) คะนาคอย 7) พริกทอง 8) ตับโงะ

บ้านทีชะคี ได้แก่ 1) มะม่วง 2) ขมิ้น 3) ตับโงะ 4) ดอกหอม (โกโบละ) 5) ชะอม
(พอกูชะ)

ตะละโจ ได้แก่ 1) ผักหนาม 2) ผักฮาก (นกะโสนา)

การฟื้นฟูพืชอาหารท้องถิ่นในชุมชนและการสนับสนุนพืชอาหารเพื่อนำไปปลูกเพิ่มเติม ดังนี้

ได้ฟื้นฟูพืชท้องถิ่นและสนับสนุนพืชแปลกเปลี่ยนจากชุมชนอื่น เพื่อนำไปปลูกเพื่อเพิ่มแหล่งอาหาร

ดังนี้

ตารางที่ 4 – 25 รายชื่อพืชท้องถิ่นแบ่งตามสถานะในชุมชนที่ทำการฟื้นฟูบ้านเวอโด้โกร ทีชะคี

ตะละโจ

ลำดับ	ชื่อพืช	สถานะในชุมชน		หมู่บ้านที่ฟื้นฟู/สนับสนุน			หมายเหตุ
		สูญหาย	ขาด	เวโด้โกร	ทีชะคี	ตะละโจ	
ถั่วลิสงดำ	✓			✓			สนับสนุนเป็นเมล็ดพันธุ์
แดงกวา	✓			✓			สนับสนุนเป็นเมล็ดพันธุ์
กะนอะชะ	✓			✓		✓	จำนวน 100 ต้น เป็นพืชสุญหายบ้านตะละโจ
คองกลอ		✓		✓			สนับสนุนเป็นต้นพันธุ์
จิง		✓		✓			สนับสนุนเป็นเหง้า
ผักฮาก		✓		✓	✓	✓	จำนวน 200 ต้น
ผักชี		✓		✓			สนับสนุนเป็นเมล็ดพันธุ์
ผักกาดดอย			✓	✓			สนับสนุนเป็นเมล็ดพันธุ์
ผักชีลาว			✓	✓			สนับสนุนเป็นเมล็ดพันธุ์
ผักกูด			✓	✓	✓	✓	สนับสนุนเป็นเหง้า

ลำดับ	ชื่อพืช	สถานะในชุมชน	สนับสนุนเพิ่มเติม	หมู่บ้านที่ฟื้นฟู/สนับสนุน			หมายเหตุ
		สมุนไพรหายาก		วัดโคกไกร	ที่เกาะคี	ตะละโจ	
	ปูลอย		✓	✓			สนับสนุนเป็นหัวพันธุ์
12	พิศทอง		✓	✓			สนับสนุนเป็นเมล็ดพันธุ์
13	อีว		✓	✓			สนับสนุนเป็นเมล็ดพันธุ์
14	ไผ่กิมชุง		✓	✓	✓	✓	จำนวน 247 ต้น (รวมหมู่บ้านใกล้เคียงอื่นๆ)

ตารางที่ 4 - 26 รายชื่อพืชที่ทำการสนับสนุนให้แก่บ้านวัดโคกไกร ที่เกาะคี และตะละโจ

ลำดับ	ชื่อท้องถิ่น	หมู่บ้านที่นำไปสนับสนุน	หมายเหตุ
1	กัวสันเตา	วัดโคกไกร (พืชสมุนไพร)	เมล็ดพันธุ์พืช
2	แดงกวาว	วัดโคกไกร (พืชสมุนไพร)	เมล็ดพันธุ์พืช
3	กบระชะ	จำนวน 100 ต้น (3 หมู่บ้าน เป็นพืชสมุนไพรบ้านตะละโจ)	
4	เคอมาลือ	วัดโคกไกร (พืชหายาก)	ต้นพันธุ์
5	ชิง	วัดโคกไกร (พืชหายาก)	เหง้า
6	ผักฮาก	จำนวน 200 ต้น (พืชหายากทั้ง 3 หมู่บ้าน)	ต้นพันธุ์
7	ผักชี	วัดโคกไกร (พืชหายาก)	เมล็ดพันธุ์พืช
8	ผักกาดคอย	วัดโคกไกร (สนับสนุนเพิ่มเติม)	เมล็ดพันธุ์พืช
9	ผักชีลาว	วัดโคกไกร (สนับสนุนเพิ่มเติม)	เมล็ดพันธุ์พืช
10	ผักกูด	จำนวน 2,000 ต้น (3 หมู่บ้าน)	
11	ปูลอย	วัดโคกไกร	
12	พิศทอง	วัดโคกไกร (สนับสนุนเพิ่มเติม)	เมล็ดพันธุ์พืช
13	อีว	วัดโคกไกร (สนับสนุนเพิ่มเติม)	เมล็ดพันธุ์พืช
14	ไผ่กิมชุง	วัดโคกไกร (70 ต้น) ตะละโจ (91 ต้น) ที่เกาะคี (59 ต้น) ป่าชุมชน (15 ต้น) และหมู่บ้านใกล้เคียง (12 ต้น)	

โครงการพัฒนาพื้นที่รูปแบบโครงการหลวงแม่สลอง คอยกลาง อำเภอแม่ฮ้อย จังหวัดเชียงใหม่

พื้นที่ที่ยื่นเยียนขอโครงการพัฒนาพื้นที่รูปแบบโครงการหลวงแม่สลอง บ้านคอยกลาง อำเภอแม่ฮ้อย จังหวัดเชียงใหม่ (บ้านคอยกลางประกอบด้วย 2 หมู่บ้าน คือ บ้านปางต้นเตื่อ และบ้านหล่ายฮ้อย)

สำรวจชนิดพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์บริเวณชุมชนบ้านปางต้นเตื่อและบ้านหล่ายฮ้อย พบพืชทั้งหมด 166 ชนิด และ 155 ชนิด ตามลำดับ และสำรวจชนิดพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์บริเวณพื้นที่ป่ากันชนและป่าชุมชนบ้านคอยกลาง พบพืชทั้งหมด 65 ชนิด และ 50 ชนิด ตามลำดับ ตัวอย่างชนิดพืชที่มีความน่าสนใจของบ้านคอยกลาง เช่น **ถั่วพื้นเลื้อย** (*Bouhavia* sp.) เป็นพืชสมุนไพรที่ชาวบ้านนำมาทำยาสมุนไพรจำหน่าย ซึ่งต้องเข้าไปเก็บจากในป่าธรรมชาติ จึงมีความเสี่ยงที่อาจจะทำให้ประชากรในป่าธรรมชาติลดลงหรือสูญหายไป โดยชาวบ้านนำมาผสมกับพืชสมุนไพรชนิดอื่นแล้วต้มน้ำดื่ม ช่วยบำรุงร่างกาย ช่วยให้เจริญอาหาร **ประดัดอย่างช้าง** (*Agapetes megacarpa* W.W. Sm.) ชาวบ้านเรียกว่า แมวไม้ โดยนำเหง้า (รากสะสมอาหาร) มาผสมกับพืชสมุนไพรชนิดอื่น ต้มน้ำดื่มช่วยรักษาโรคกระเพาะอาหาร เนื่องจากประดัดอย่างช้างเป็นพืชอิงอาศัยที่เกาะตามต้นไม้ใหญ่หรือหน้าผาหินปูนที่ระดับความสูง 1,000 – 1,600 เมตรจากระดับน้ำทะเลและพบในภาคเหนือเท่านั้น ซึ่งชาวบ้านเข้าไปเก็บจากในป่าธรรมชาติมาทำเป็นยาสมุนไพรจำหน่าย จึงมีความเสี่ยงที่อาจจะทำให้ประชากรในป่าธรรมชาติลดลงหรือสูญหายไป **เก็ดตปลาปูง** (*Desmodium* sp.) ใช้ทั้งต้นผสมกับพืชสมุนไพรชนิดอื่นต้มน้ำดื่ม ช่วยบำรุงสายตา บำรุงร่างกาย และช่วยรักษาเมจเร้ง และเมจเก้ง (*Hodgsoia macrocarpa* var. *capniocarpa* (Radl.) Tsai ex A.M.Lu & Z.Y. Zang) ผลนำมารับประทานได้ เป็นพืชหายาก เนื่องจากมีความจำเพาะกับสภาพพื้นที่อยู่อาศัย คือ พบขึ้นบนดินในป่าดิบแล้งหรือป่าดิบชื้นที่ระดับความสูง 500 – 1,500 เมตรจากระดับน้ำทะเล และมีการขยายพันธุ์เหมือนในเมล็ดต้นชิดเจน ทำให้การกระจายพันธุ์ค่อนข้างจำกัด

ภาพที่ 4 – 9 ถั่วพื้นเลื้อย (*Bouhavia* sp.)

ภาพที่ 4 – 10 ปะทะปล้ำหาง (Asparagus megacarpa W.W. Sm.)

ภาพที่ 4 – 11 เกษีตปลาปรง (Desmodium sp.)

ภาพที่ 4 – 12 มะก้าง (Hodgsoia macrocarpa var. capniocarpa (Radl.) Tsai ex A.M.Lu & Z.Y. Zang)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง (บ้านห้วยอีค่าง) อำเภอแม่วงก์ จังหวัดเชียงใหม่

สำรวจชนิดพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์บริเวณชุมชนบ้านห้วยอีค่างและบริเวณป่าชุมชน (ป่าแดง) พบพืชทั้งหมด 133 ชนิด และ 37 ชนิด ตามลำดับ และสำรวจต้นไม้ภายในโรงเรียนบ้านห้วยตอง เพื่อเตรียมจัดทำป้ายแสดงข้อมูลพรรณไม้ภายในโรงเรียน พบต้นไม้ทั้งหมด 75 ชนิด ตัวอย่างชนิดพืชที่มีความน่าสนใจของบ้านห้วยอีค่าง เช่น *ผักเขียววาว* (*Millettia coerulea* Baker) ยอดอ่อนนำมารับประทานได้ หรือใช้ใบต้มน้ำอาบหลังหายไข้ มะโื่อ รากนำมาต้มน้ำดื่มช่วยขับพิษกินเมล็ด *พอโห่* ใบนำมาใช้ประกอบอาหารแทนผงชูรส และมะกวน (*Flacourtia indica* (Burm.f.) Merr.) เปลือกลำต้นนำมาต้มน้ำดื่มเป็นยาบำรุงกำลัง

ภาพที่ 4 - 13 ผักเขียววาว (*Millettia coerulea* Baker)

ภาพที่ 4 - 14 มะโื่อ (ซ้าย) และพอโห่ (ขวา)

ภาพที่ 4 - 15 มะกวน (*Flacourtia indica* (Burm.f.) Merr.)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่สะเรียง (บ้านป่าแป๋) อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สำรวจชนิดพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์บริเวณชุมชนบ้านป่าแป๋ พบพืชทั้งหมด 155 ชนิด ตัวอย่างชนิดพืชที่มีความน่าสนใจของบ้านป่าแป๋ เช่น สะกูดุ่ย ผลมีรสเปรี้ยว นำมาหั่นตากแห้งแล้วต้มน้ำดื่ม ช่วยลดความดัน และแก้เบาหวาน มะไฟนวด (*Scleropyrum wallichianum* (Wight)) ผลนำมารับประทานได้ ผักหวานป่า (*Mellentha suavis* Pierre) ผลอ่อนและยอดอ่อนใช้ประกอบอาหาร และมะเกว๋น (*Flacourtia indica* (Burm.f.) Merr.) นำรากมาต้มน้ำดื่มแก้คันผื่น

ภาพที่ 4 - 16 สะกูดุ่ย (ซ้าย) และมะไฟนวด (ขวา)

ภาพที่ 4 - 17 ผักหวานป่า (*Mellentha suavis* Pierre)

ภาพที่ 4 - 18 มะเกว๋น (*Flacourtia indica* (Burm.f.) Merr.)

ภาพที่ 4 - 19 เปรียบเทียบจำนวนชนิดพืชที่สำรวจพบในแต่ละชุมชน

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยเสือ อำเภอดงหลวง จังหวัดเชียงใหม่ (บ้านใหม่สันคะยอม)

การสำรวจและรวบรวมองค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน

บ้านใหม่สันคะยอม อยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ 38 กิโลเมตร ประชากรเป็นคนพื้นเมืองภาคเหนือ จากการสำรวจร่วมกับชุมชนพบว่าชุมชนมีจุดเด่นที่หลากหลาย ตั้งแต่พื้นที่ทำการเกษตรรอบๆ ชุมชน ที่เน้นการทำเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ที่ผสมผสานกันอย่างกลมกลืน ทั้งนาข้าว ข้าวโพด แปลงปลูกพืชผัก (ชาโยแค้) ไม้ดอก (ดาวเรือง) ไม้ผล (ลิ้นจี่) และไม้สำหรับใช้สอย นอกจากนี้ยังมีป่าชุมชนพื้นที่ประมาณ 30 ไร่ ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติขนาดใหญ่ของชุมชน และมีพื้นที่รวบรวมและอนุรักษ์พันธุ์สมุนไพรกว่า 150 ชนิด ซึ่งพบว่าปัจจุบันยังมีผู้รู้หรือหมอเมือง ที่ยังสืบทอดการใช้สมุนไพรในการรักษาสุขภาพเบื้องต้น จากการรวบรวมองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ของพืชท้องถิ่น พบพืชสำคัญที่มีการใช้ประโยชน์จำนวน 33 ชนิด และมีผู้รู้ประจำชุมชนจำนวน 10 คน

ตารางที่ 4 - 27 ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นที่สำคัญของชุมชนบ้านใหม่สันคะยอม อำเภอดงหลวง จังหวัดเชียงใหม่

ชื่อท้องถิ่น/ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	ผู้ให้ข้อมูล
1. มะก่องข้าว	สมุนไพร	- ใบและต้น ต้มน้ำดื่มแก้โรคเบาหวาน ขับปัสสาวะ สางแผล - ใบ ชงยาลดไขมัน แก้ปวดฟัน - ดอก ต้มน้ำดื่มช่วยล้างลำไส้ - ต้นและราก บำรุงโลหิต ขับลม ช่วยให้อาหาร	แม่ฮ้อยปิ่น อินทจักร์
2. เจริญถูลาน (เป็ญจันถ์)	สมุนไพร	- ต้นและราก ใช้เป็นยาขับพยาธิบน ถิ่นพืชไร่ แก้หวัด แก้ไอ - ใบ นำมาทุบคั้นการอักเสบ แก้ปวด - ทั้งต้นต้มน้ำดื่ม รักษาโรคเบาหวาน	
3. พืทะลายโจร	สมุนไพร	- ใบ แก้ไอเจ็บคอ ช่วยให้อาหาร - ต้น ช่วยรักษาโรคเบาหวาน	
4. ส้มป่อย	สมุนไพร/อาหาร	- ฝัก กินเป็นยา ขับเสมหะ แก้ปัสสาวะเพียว - ยอดอ่อน นำมาปรุงอาหาร ให้รสเปรี้ยว	
5. ผักหวานบ้าน	สมุนไพร/อาหาร	- ราก ต้มน้ำดื่มรักษาเมะเร็งไฟ มะเร็งกระดูก - ต้นและใบ ตำพอกฝี/ชามแผล	แม่ฮ้อยหนัว แก้วคำเมา

ชื่อท้องถิ่น/ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	ผู้ให้ข้อมูล
		• ดอก เป็นยาขับเลือด • ยอดอ่อน นำมาปรุงเป็นอาหาร	
6. เกรือก้องนก (วางแดง)	สมุนไพร	• เถา ต้มน้ำดื่มแก้กระษัย ช่วยเจริญอาหาร เป็นยาอายุวัฒนะ • ใบ ใช้ขับปัสสาวะ แก้เส้นเอ็นตึง	
7. มะเขว่น (กำจัดต้น)	สมุนไพร/ อาหาร	• ใบ ขับเลือดพิษ แก้ปวดฟัน • เมล็ดแก้ท้องเสีย ปารุงโลหิต บำรุงหัวใจ • ราก ช่วยขับลมในลำไส้ หน้าที่คล้าย • ผลแห้ง ใช้เป็นเครื่องเทศผสมกับสุภาพ ผงแคบ และผงขมิ้น	
8. มะเกลือ	สมุนไพร	• ผล และเปลือกต้มน้ำดื่มเป็นยาขับพยาธิ แก้พิษ • รากต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย หน้าที่ แก้จิตสับสนทวาร • ผลดิบ ตำให้ละเอียด กรองเอาแต่น้ำดื่มเพื่อบำบัดพยาธิ ให้ลิ้นเขียว	
9. นมวัว	สมุนไพร	• เปลือกต้นและแก่นปารุงธาตุ ปารุงกำลัง • ผล แก้ท้องร่วง คลื่นไส้ ท้องเสีย อากาบบวม • เปลือกผล ต้มดื่มขับปัสสาวะ	
10. อื่นตำ (เพกา)	สมุนไพร/ อาหาร	• เมล็ด แก้บิด แก้ท้องร่วง • เปลือกต้น และเมล็ด ต้มดื่มเป็นยาแก้ไอ แก้เจ็บ ขับเสมหะ • ราก ต้มน้ำดื่มปารุงธาตุ แก้ท้องร่วง • ยอดอ่อน นำมาลวกหรือเผา จิ้มน้ำพริก	
11. จะค่าน (สะค่าน)	สมุนไพร	• ราก ต้มดื่มแก้ท้องบิด ขับเหงื่อ แก้ลม • เถาและใบ ต้มน้ำดื่ม ช่วยขับลม จุกเสียด แน่นหน้าอก ช่วยให้อาหาร • เถาแห้งหรือสดสับเป็นแว่นๆ ใส่น้ำมันงาหรือน้ำมันมะพร้าว	

ชื่อท้องถิ่น/ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	ผู้ให้ข้อมูล
12. ส้มแก้วขาว (กะเม็ง)	สมุนไพร	- ใบ ต้มน้ำดื่มแก้เป็นตะคริว แก้ปวดเมื่อย - ลำต้น ต้มน้ำดื่มแก้ปวดขา ข้อเท้า - ราก ต้มน้ำดื่มแก้ปวดท้อง หอบหืด	
13. ดีหมี	สมุนไพร	- ใบ แก้โรคหัวใจ ลดน้ำตาล - ราก แก้ไข้ แก้ปวดท้อง เหน็บชา - แก่น ต้มน้ำดื่มช่วยขับพิษ แก้ไข้	แม่ผู้ยืมแก้ว ปิ่นมุต
14. พญาสามวัน	สมุนไพร	- ลำต้น ต้มน้ำดื่มแก้ไข้ แก้ปวดท้อง ลดความดันโลหิตสูง - ใบ บดพอกแผล มีพิษเล็กน้อย (คล้ายน้ำกัดเท้า)	
15. พญาเหินฮิด (ผักกาดน้ำ)	สมุนไพร	ทั้งต้น ต้มน้ำดื่มแก้ไอ แก้ร้อนใน ลดความดันโลหิต	
16. มะขามป้อมหิน (ลูกไฟไฟ)	สมุนไพร	ทั้งต้น ต้มน้ำดื่มแก้ปวดหลังปวดเอว ปวดเมื่อย แก้ท้องเสีย	
17. สักเข้ง (ผักเข้งดา)	สมุนไพร/อาหาร	- ใบสด ตำให้ละเอียดและพอกหัวเด็ก ช่วยลดไข้ และแก้หวัด ลดน้ำตาลในเลือด และบรรเทาอาการท้องผูก - ยอดอ่อน นำมาปรุงอาหารทั้ง ผัด ลวก	พ่อผู้ยืม ก้องคำ
18. ดีควาย (ประจำดีควาย)	สมุนไพร	- ใบ แก้พิษกาฬ - ราก ต้มน้ำดื่มแก้โรคผิวหนัง หอบหืด - ใบใช้สุกคั้นช่วยลดไข้ - ดอกและเมล็ด แก้ลมพิษคัน ร้อนพิษ ใช้ ผดผื่นคัน - เมล็ด แก้โรคผิวหนัง	
19. เม่าเลือด (มะเฝ้า)	สมุนไพร/อาหาร	- ผลสุก รับประทานเป็นผลไม้ บำรุงสายตา - ใบ มีรสเปรี้ยวใช้ใส่แกงเผ็ด - ต้นและราก ช่วยแก้กษัย ขับเลือด	
20. พญาชิตโนน	สมุนไพร	ราก แขน้ำดื่มช่วยให้เจริญอาหาร แก้โรคไข้ชื้อ แก้โรคกระเพาะอาหาร	แม่ผู้ยืม ป๊อ เมธิ์

ชื่อท้องถิ่น/ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	ผู้ให้ข้อมูล
		• ใบ ลำพอกแมกบัวม ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ • ใบและลำต้น ต้มรวมกับเกลือใช้เป็น น้ำยาขี้วันปาก	
21. พญ้าดอปล้อง	สมุนไพร	• ทั้งต้น ต้มน้ำดื่มแก้ไอ ช่วยขับ ปัสสาวะ ค้ำเป็นยาพอกบาดแผล	
22. กาสะลอง (ปิ่น)	สมุนไพร	• ราก ต้มน้ำดื่ม แก้ปวดเข่า • ดอก ต้มน้ำดื่ม แก้โรคลำไส้ • เปลือกต้น ใช้ต้มน้ำดื่ม แก้ท้องเสีย	
23. กำลั้งช้างเผือก	สมุนไพร	• รากและเถา แก้เวียนใน กระหายน้ำ • ใบและราก ดองพืชใช้ หรือลำพอก บาดแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก •	แม่ฮ้อยบัวผ้น อินทจักร์
24. เกรือหน้ำแน (รางจืด)	สมุนไพร	• ใบและราก บรรเทาอาการผื่นแพ้ต่างๆ ดองพืชใช้ แก้รูขุมขน • รากและเถา ต้มน้ำดื่มแก้เวียนใน	
25. ผักคาวคอง	สมุนไพร	• ต้นสด ลำพอกบาดแผลสด แก้ปวดบวม อักเสบ แก้ไอ หลอดลม อักเสบ ดองพืช • ใบสด ผิงไฟพอนิ่ม ใช้พอกเนื้องอกต่างๆ	
26. มะปิ่น (มะตูม)	สมุนไพร/ อาหาร	• ใบ ใช้แกงจืด เพื่อแต่งกลิ่น • ผลสุก เป็นยาระบาย • ราก แก้ท้องอืด แก้ไอ ช่วยขับลม • ผลแก่ (ไม่สุก) ต้มน้ำดื่ม ช่วยขับลม ปาฐะธาตุ และแก้ท้องร่วง	
27. ไม้เระ	สมุนไพร	• เปลือกต้น ใช้เป็นยาสมานแผล รักษา แผลเรื้อรัง แผลพุพอง	
28. ผักเม็ด (ผักคราดหัว แหวน)	สมุนไพร/ อาหาร	• ต้น ต้มน้ำดื่มช่วยให้เจริญอาหาร • ใบ ช่วยแก้ท้องอืดเป็นพิษ แก้ตาฝ้า • ดอก อหิวาต์แผลในปากและคอ แก้ อาการปากแห้ง แก้ปวดฟัน	
29. ชื่นมะละ	สมุนไพร	• รากและเมล็ด ช่วยขับปัสสาวะ ดอง พืชใช้ แก้ปวดเมื่อย	

ชื่อท้องถิ่น/ชื่อไทย	ประเภท	การใช้ประโยชน์	ผู้ให้ข้อมูล
		• ใบ ใช้แก้อาการท้องเสีย • ทั้งต้น รักษาอาการผดผื่น	
30. มะโง้งขี้ (สมุนไพร)	สมุนไพร	• ยางจากก้านใบ พารักษาปากนกกระจอก • ใบและต้น กินเป็นยาถ่ายเลือด • ลำต้น แก้อาการที่เป็นตะกั่ว ทุพพ้อง • ราก ใช้ทาแผลสด แก้อาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ	
31. ผ่างเสน	สมุนไพร	• เนื้อไม้ แก่น เป็นยาแก้อาการปวด ช่วยบำรุงร่างกาย แก้อาการปวดเมื่อย คลื่นไส้ แก้อาการหวัดและไข้หวัดใหญ่ • เปลือกต้น รักษาโรคเรื้อรัง • กิ่ง แก้อาการปวดหลังปวดเอว	พ่อสิงห์คำ สิริคุ้ม
32. มะหนูน (สมุนไพร)	สมุนไพร/อาหาร	• แก่น ช่วยบำรุงโลหิต สมานแผล • เมล็ด แก้อาการกระหายน้ำ • ใบ ช่วยแก้อาการท้องเสีย ระบายท้อง • ใบและราก แก้อาการท้องเสีย แก้โรคผิวหนังต่างๆ • ผลทั้งดิบและสุก ใช้ประกอบอาหารและรับประทานเป็นผลไม้	
33. จะโต (ตะไคร้)	สมุนไพร	• ทั้งต้น ต้มน้ำดื่ม แก้อาการปวดศีรษะ และแก้อาการท้องเสีย • ราก ต้มน้ำดื่ม ช่วยขับปัสสาวะ ปวดกระเพาะ • ใบสด แก้ไอ ลดความดันโลหิต • ต้น ช่วยดับกลิ่นคาว แก้อาการท้องเสีย	

ตารางที่ 4 - 28 ทำเนียบผู้รู้ในชุมชนบ้านใหม่สันคะยอม

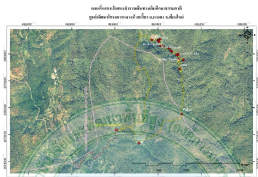
ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	ประเภท
1. นายใส ศรีสวัสดิ์	55 หมู่ 10 ต. บ้านปง อ. หางดง จ. เชียงใหม่	อาหารป่า/พืชมป่า
2. นายพยอม กันธา	36 หมู่ 10 ต. บ้านปง อ. หางดง จ. เชียงใหม่	ยาสมุนไพร/พืชมป่า
๓. นางหน้อย มพวัน	104 หมู่ 10 ต. บ้านปง อ. หางดง จ. เชียงใหม่	ยาสมุนไพร/พืชมป่า
4. นายสุน ศิริ	54/1 หมู่ 10 ต. บ้านปง อ. หางดง จ. เชียงใหม่	ยาสมุนไพร/พืชมป่า
5. นายปิ่น เตชะ	34/1. หมู่ 10 ต. บ้านปง อ. หางดง จ. เชียงใหม่	หัตถกรรม/พืชย้อมธรรมชาติ
๖. นายอูท ก่องคำ	15. หมู่ 10 ต. บ้านปง อ. หางดง จ. เชียงใหม่	หัตถกรรม/พืชย้อมธรรมชาติ
7. นางชันแก้ว เชียงคำ	36 หมู่ 10 ต. บ้านปง อ. หางดง จ. เชียงใหม่	หัตถกรรม/พืชย้อมธรรมชาติ
8. นายเพา กันธา	35 หมู่ 10 ต. บ้านปง อ. หางดง จ. เชียงใหม่	กฎระเบียบชุมชน
๙. นายอุดม ออโง	25/1 หมู่ 10 ต. บ้านปง อ. หางดง จ. เชียงใหม่	กฎระเบียบชุมชน
10. นายบุญมี มพวัน	58 หมู่ 10 ต. บ้านปง อ. หางดง จ. เชียงใหม่	กฎระเบียบชุมชน

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพร่วมกับชุมชน

ได้จัดประชุมร่วมกับชุมชนบ้านใหม่สันคะยอม ร่วมกับเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานในพื้นที่ ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยเสือเฒ่า เทศบาลตำบลบ้านปง และหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ป่าไทร เพื่อวางแผนในการพัฒนาแปลงรวบรวมสมุนไพรของชุมชน รวมทั้งการพัฒนาเส้นทางศึกษาธรรมชาติ และกิจกรรมการฟื้นฟูแหล่งอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนต่อไป

ภาพที่ 4 - 20 แปลงรวบรวมสมุนไพรบ้านใหม่สันคะยอมและพรรณพืชในพื้น

ภาพที่ ๕ – 21 แผนที่เส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านใหม่สันตะยอม ระยะทาง 3.5 กิโลเมตร

ตารางที่ 4 – 29 แผนการดำเนินงานฟื้นฟูแหล่งอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนบ้านใหม่สันตะยอม หมู่ 10 อำเภอลำดอง จังหวัดชัยภูมิ

กิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ/ชุมชน	หมายเหตุ
1. แต่งตั้งคณะทำงาน	กรรมการหมู่บ้าน	
2. จัดทำพิกัดขอบเขตพื้นที่แปลงสมุนไพรบ้านใหม่สันตะยอม หมู่ 10	สวทส/ชุมชน/ต้นกล้าแม่บงาไพร	15 ไร่
3. การพัฒนาทำความเข้าใจความสำคัญและรวบรวมสมุนไพรพื้นเมือง	ป้าอารีย์ทำนุ	
4. การสำรวจพรรณไม้/สมุนไพรเดิมที่อยู่ในแปลงสมุนไพร	ป้าอารีย์ ทำนุ พ่อปิ่น พ่อสุจ	พืชเด่น: พวยหยา มะเกว๋น สะระแหน่ วนิลลาป่า
5. การสำรวจและรวบรวมภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นในชุมชนตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน	น้องเจมส์	
6. การจัดทำป้ายพรรณไม้ และ ทำการเขียนรู้ต่างๆ	สวทส	โปสเตอร์สมุนไพร
7. จัดทำคำแนะนำผู้รู้/ปราชญ์ชาวบ้านในชุมชน	สวทส	

กิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ/ชุมชน	หมายเหตุ
8. การจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน	สวทส	
9. การเตรียมการจัดหาชนิดพันธุ์สมุนไพรพื้นเมือง	สวทส/ชุมชน	ผ้าป่า
(1) สร้างโรงเรือนเพาะชำกล้าไม้และระบบน้ำ	สวทส/ชุมชน	6x12 ม.
(2) การแสวงหาส่วนขยายพันธุ์พืช (เมล็ด หัว กิ่งพันธุ์ ฯลฯ)	พ่อสุร	
(3) การจัดหาวัสดุเพาะชำ/ปัจจัยการผลิต	สวทส/ชุมชน	แสงแดด อุณหภูมิ
10. จัดกิจกรรมรณรงค์ปลูกพันธุ์สมุนไพรพื้นเมืองในท้องถิ่น		
(1) สวนสมุนไพร		ชี้แจง
(2) พื้นที่เกษตร ครัวเรือน		
(3) พื้นที่สาธารณะในชุมชนและป่าใช้ประโยชน์ของชุมชน		หาซื้อ มะพร้าว กล้วย
11. กิจกรรมอื่นๆ		
(1) ฝึกอบรมศึกษาดูงาน	10 คน	ป่าชุมชน
(2) ธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชผักสมุนไพรพื้นบ้าน	ป่าชุมชน	พบปะผ้าป่า
(3) สนับสนุนการปลูกพืชเพื่อใช้ประโยชน์ในครัวเรือน/ ผักสวนครัว ครัวเรือน (จัดกิจกรรมประกวด)		
(4) ปรับปรุงศาลา/ปรับปรุงภูมิทัศน์		

การอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน

1. การเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่น จำนวน 20 ชนิด ได้แก่ ส้มป่อย (เป็กข้าว) สมอไทย (เพาะเมล็ด) ผ่างไผ่แดง (แยกหัว) รางจืด (เพาะเมล็ด) ข่าป่า (แยกหัว) ผักเป็ด (เป็กข้าว) เอื้องหมอยา (เป็กข้าว) สะเดา (เป็กข้าว) ดีปลี (เป็กข้าว) แคบ้าน (เพาะเมล็ด) มะกอก (เพาะเมล็ด) หม่อน (เป็กข้าว) ผักหวานป่า (เพาะเมล็ด) หางไหล (เป็กข้าว) พองันทัง (เป็กข้าว) ผักข้าว (เพาะเมล็ด) เขียวตา (เป็กข้าว) มะขามป้อม (เพาะเมล็ด) และชุมเห็ดเทศ (เพาะเมล็ด)

ภาพที่ 4 – 22 การเพาะขยายพันธุ์พืชอาหารและพืชสมุนไพรท้องถิ่นในสวนชุมชน

2. การปลูกพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อเพิ่มแหล่งอาหาร ยาสมุนไพร และไม่ใช่สอยของชุมชน บ้านใหม่สันคะยอม

ได้จัดกิจกรรมเรื่อง "การประกวดปลูกพันธุ์พืชท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งอาหารและพื้นฟูป่า" ในวันที่ 12 สิงหาคม 2559 มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 75 คน โดยได้มีการปลูกพันธุ์พืชท้องถิ่นเพิ่มเติมบริเวณแปลงรวบรวมสมุนไพรของชุมชนและพื้นที่ป่ารอบแปลงรวบรวมสมุนไพร พันธุ์พืชที่ใช้ปลูกมีทั้งหมด 20 ชนิด รวม 2,320 กล้า การประกวดปลูกพันธุ์พืชท้องถิ่นครั้งนี้ ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าความสำคัญของพืชท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งนอกจากจะเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพรเสริมให้กับชุมชนแล้ว ยังช่วยเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพให้กับชุมชน

ตารางที่ 4 - 30 ชนิดและจำนวนพืชท้องถิ่นที่ปลูกเพิ่มเสริมแหล่งอาหาร ยาสมุนไพร และไม่ใช่สอยในชุมชน

ชื่อพืชท้องถิ่น	จำนวน (กล้า)	ชื่อพืชท้องถิ่น	จำนวน (กล้า)
1. หวอผาด	800	11. สะขบป่า	2
2. ขมิ้นขาว	30	12. กระชายดำ	10
3. เขียวคำ	50	13. พักหย่อม	6
4. สิงสาว	520	14. มะยม	10
5. มะขามป้อม	306	15. วานหางจระเข้	6
6. ผักปลัม	50	16. วานน้ำ	10
7. ตำลึงหลวง	50	17. มะม่วงป่า	100
8. ผักฮ้วนหมู	50	18. พะยูง	30
9. ผักหวานบ้าน	50	19. มะขามเปรี้ยว	100
10. มะเขือ	40	20. มะกิง	40

ภาพที่ 4 - 23 การปลูกต้นไม้และพืชท้องถิ่นบริเวณพื้นที่แปลงรวบรวมศูนย์ไทรบ้านโพนสันตะขอน

2. การศึกษาวิธีการขยายพันธุ์ การปลูก การปฏิบัติรักษา พืชท้องถิ่นที่สำคัญ และการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชุมชน

(1) ดินฮังตอย (*Paris polyphylla* Smith.)

โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงดอยปุย อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

ได้ดำเนินการศึกษาการเจริญเติบโตของพืชท้องถิ่นภายใต้สภาพนิเวศน์ที่แตกต่างกัน ซึ่งอยู่ในระหว่างการเตรียมงานทดลอง โดยได้ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. เก็บตัวอย่างดินเพื่อนำมาวิเคราะห์คุณสมบัติทางกายภาพและเคมีดิน โดยได้เก็บตัวอย่างดินในบริเวณดังต่อไปนี้ 1) บริเวณแปลงปลูกเพื่อใช้ไม้กระถางในโรงทดลอง 2) บริเวณป่าที่ระดับความสูง 800 ม.จากระดับน้ำทะเล และความสูง 1,200 ม.จากระดับน้ำทะเล
2. การจัดเตรียมหัวพันธุ์ดินฮังตอยเพื่อใช้ในโรงทดลอง
3. วางแผนการจัดทำแปลงทดลอง

ผลการวิเคราะห์ดินใน 4 พื้นที่ ได้แก่ (1) โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยฮ่องซอก (2) โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแม่ระลอง (3) โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงป่ามะโอ (4) โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงดอยปุย

ตารางที่ 4 - 31 ผลการวิเคราะห์ดินในแปลงและในป่าพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยฮ่องซอก

ลำดับที่	รายการวิเคราะห์	ดินในแปลง	ดินในป่า
1	pH	5.25	6.32
2	Organic matter (%)	3.59	6.33
3	Total Nitrogen (%)	0.18	0.32
4	Available Phosphorus (mg/kg)	4.96	14.72
5	Exchangeable Potassium (mg/kg)	243.68	648.75
6	Exchangeable calcium (mg/kg)	880.5	2413.50
7	Exchangeable magnesium (mg/kg)	178.5	520.5
8	Cation Exchange Capacity (CEC) (me/100g)	9.67	25.43
9	Soil Texture		
	- Sand (%)	57.38	57.38
	- Silt (%)	13.00	6.00
	- Clay (%)	29.62	36.62
	- Type	sandy clay loam	sandy clay loam

ตารางที่ 4 - 32 ผลการวิเคราะห์ดินในแปลงและในป่าพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแม่เมอย

ลำดับที่	รายการวิเคราะห์	ดินในแปลง	ดินในป่า
1	pH	5.71	6.12
2	Organic matter (%)	3.86	5.30
3	Total Nitrogen (%)	0.19	0.27
4	Available Phosphorus (mg/kg)	20.83	70.84
5	Exchangeable Potassium (mg/kg)	345.50	244.33
6	Exchangeable calcium (mg/kg)	925.50	2481.50
7	Exchangeable magnesium (mg/kg)	152.50	275.5
8	Cation Exchange Capacity (CEC) (me/100g)	8.62	18.71
9	Soil Texture - Sand (%) - Silt (%) - Clay (%) Type	49.70 24 26.30 Sandy clay loam	47.14 24 24.86 Sandy clay loam

ตารางที่ 4 - 33 ผลการวิเคราะห์ดินในแปลงและในป่าพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปางมะโอ

ลำดับที่	รายการวิเคราะห์	ดินในแปลง	ดินในป่า	ค่าเฉลี่ยปางมะโอ
1	pH	5.16	5.69	5.40
2	Organic matter (%)	6.38	5.71	6.61
3	Total Nitrogen (%)	0.32	0.29	0.33
4	Available Phosphorus (mg/kg)	9.33	3	13.80
5	Exchangeable Potassium (mg/kg)	12.97	73.30	43.07
6	Exchangeable calcium (mg/kg)	2,321.50	2,037.50	25.97
7	Exchangeable magnesium (mg/kg)	388.15	336.85	8.80
8	Cation Exchange Capacity (CEC) (me/100g)	21.65	14.71	20.18
9	Soil Texture			

ลำดับที่	รายการวิเคราะห์	ดินในแปลง	ดินในป่า	ค่าเฉลี่ยป่ามะโอ
	- Sand (%)	54.82	57.34	49.44
	- Silt (%)	12	24	22.00
	- Clay (%)	33.18	18.62	28.56
	- Type	Sandy clay loam	Sandy clay loam	Sandy clay loam

ตารางที่ 4 - 34 ผลการวิเคราะห์ดินในแปลงและในป่าพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงดอยขุน

ลำดับที่	รายการวิเคราะห์	ดินในแปลง	ดินในป่า
1	pH	5.87	5.74
2	Organic matter (%)	6.31	6.47
3	Total Nitrogen (%)	0.32	0.32
4	Available Phosphorus (mg/kg)	6.59	35.14
5	Exchangeable Potassium (mg/kg)	295.25	212.30
6	Exchangeable calcium (mg/kg)	1,170.50	724
7	Exchangeable magnesium (mg/kg)	138.95	95.3
8	Cation Exchange Capacity (CEC) (me/100g)	18.39	20.60
9	Soil Texture		
	- Sand (%)	39.20	46.88
	- Silt (%)	22	24.00
	- Clay (%)	38.80	29.12
	- Type	clay loam	Sandy clay loam

จากผลการวิเคราะห์ดินทางคุณสมบัติทางกายภาพ และทางเคมี เป็นดังนี้

(1) ผลการวิเคราะห์ดินทางคุณสมบัติทางกายภาพของค่าเฉลี่ยดินพบว่า ดินในแปลงและดินในป่ามีลักษณะเนื้อดินเดียวกันในพื้นที่ โข่งขอด ป่ามะโอ แม่ะออด ยกเว้น ดอยขุน

(2) ผลการวิเคราะห์ทางเคมีของดิน เป็นดังนี้

- 1) พื้นที่โหล่งขอดพบว่าค่าคุณสมบัติทางเคมีที่วิเคราะห์ทุกค่าของดินในป่ามีค่าสูงกว่าดินในแปลง
- 2) พื้นที่แม่ะออด พบว่าค่าคุณสมบัติทางเคมีดินของดินในป่ามีค่าสูงกว่าดินในแปลง ยกเว้นค่า exchangeable K ที่ดินในแปลงมีค่าสูงกว่าดินในป่า
- 3) พื้นที่ป่ามะโอ พบว่าดินบริเวณป่าทั้งสองมีค่าคุณสมบัติทางเคมีใกล้เคียงกัน
- 4) พื้นที่ดอยขุน พบว่าค่าคุณสมบัติทางเคมีของดินในแปลงที่มีค่าน้อยกว่าดินในป่า ได้แก่ค่า pH Organic Matter (%) Available Phosphorus และค่า CEC ส่วนค่า

Exchangeable Potassium Exchangeable Calcium และ Exchangeable Magnesium ของดินในแปลงมีค่าสูงกว่าดินในป่า

(2) มะกั้ง (*Hodgsonia heteroclita* (Roxb.) Hook. f. & Thomson)

โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยฮ่องซอ (บ้านแม่สายป่าเมี่ยง)

ทดสอบวิธีการขยายพันธุ์โดยการเสียบยอดในพื้นที่บ้านแม่สายป่าเมี่ยง โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยฮ่องซอ

ซึ่งปกติมะกั้งจะมีดอกตัวผู้และตัวเมียแยกเพศชัดเจนอยู่ต่างต้น ทำให้ไม่สามารถจำแนกว่าเมื่อดอกถึงพื้นที่กับมาปลูกเป็นต้นตัวผู้หรือตัวเมีย จึงได้เพาะเมล็ดมะกั้งที่ไว้เป็นต้นตอสำหรับใช้ทดสอบนำยอดมะกั้งจากต้นตัวเมียมาเสียบยอด โดยยอดมะกั้งที่นำมาเสียบ ควรเป็นยอดจากต้นตัวเมีย ลักษณะยอดไม้เลื้อยสองดิน ยอดเลื้อยขึ้นต้นไม้ สียอดสีเขียว หากยอดสีน้ำตาลเข้มไม่ควรนำมาเสียบเป็นยอดพันธุ์ เนื่องจากเป็นยอดที่เลื้อยลงดินซึ่งจะทำให้ผลผลิต

ภาพที่ 4 - 24 การช่วยกันเฝ้าระวังโดยการเลือกยอด

ผลการเปลี่ยนยอดพบว่า เมื่อเวลาผ่านไป 4-7 วัน ยอดมะกอกที่นำมามีการแห้งเหี่ยวไป และเกิดการแตกยอดใหม่ขึ้นมาแทน เนื่องจากอีกกระถางยอดและลำต้นของมะกอกมีอายุไม่ยาวและคงไม่สามารถขยายพันธุ์ด้วยการเสียบยอด

(3) มะเด็ก (*Celastrus paniculata* Willd.)

โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยเปือ

ทดสอบวิธีการขยายพันธุ์โดยวิธีการเสียบยอดและตอนกิ่ง ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยเปือ

โดยพบวิธีการตอนกิ่งที่ได้ทำการศึกษาในเดือนกุมภาพันธ์ (ปลายฤดูหนาว) ที่ผ่านมา มะเด็กกิ่งตอนได้แห้งโดยยังไม่เห็นได้เกิดราก เนื่องจากสภาพอากาศที่ร้อนจัด จึงวางแผนการตอนกิ่งใหม่ในช่วงเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน (ปลายฝนต้นฤดูหนาว) ภายหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จแล้ว เพื่อเปรียบเทียบการเกิดรากในกิ่งตอนช่วงปลายฤดูหนาว

ภาพที่ 4 - 25 การขยายพันธุ์มะเดื่อโดยการตอนกิ่ง

ส่วนวิธีการเสียบยอดได้ดำเนินการเสียบยอดในเดือนตุลาคม 2558 ที่ผ่านมา ซึ่งหลังจากเสียบยอดไปแล้ว 3 เดือน พบว่า มะเดื่อเริ่มมีรากงอกขึ้นและยอดใหม่ ประมาณร้อยละ 20 แต่พอเจอสภาพอากาศที่ร้อนจัด ได้ทยอยตายจนไม่สามารถเป็นต้นที่กักขังการเสียบยอดได้

ภาพที่ 4 - 26 การขยายพันธุ์มะเดื่อโดยการเสียบยอด

(4) มะขม (*Pittosporopsis kenni* Craib)

โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวาวี (บ้านแม่พริก)

ทดสอบวิธีการขยายพันธุ์โดยวิธีการตอนกิ่ง ในพื้นที่ป่าปรงกลาง โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวาวี(แม่พริก) โดยทำการตอนกิ่งในเดือนมีนาคมพบมะขมกิ่งตอนมีอัตราการเกิดรากใหม่ 40% ใช้เวลาในการเกิดราก 4 เดือน

ภาพที่ 4-27 การขยายพันธุ์มะขามโดยการตอนกิ่ง

สำหรับการทดสอบวิธีการเพาะขยายพันธุ์มะขามโดยใช้วิธีการเสียบยอด นั้นดำเนินการศึกษาเปรียบเทียบมะขาม 2 ชนิด ได้แก่ มะขามแขก (เมล็ดใหญ่) และออกตอกช่วงเดือน ม.ค.-ก.พ.) และมะขามป็น (เมล็ดเล็ก ออกตอกช่วงเดือน พ.ย.-ธ.ค.) พบว่าที่เวลา 2 เดือนหลังการเสียบยอด มะขามมีการแตกยอดใหม่ร้อยละ 73 และพบว่ามะขามป็นมีการแตกยอดดีกว่ามะขามแขก

ภาพที่ 4-28 การทดสอบการขยายพันธุ์โดยใช้การเสียบยอดของมะขาม

การศึกษาคุณค่าทางโภชนาการและสารสำคัญของพืชท้องถิ่นสำคัญ

ได้วิเคราะห์คุณค่าทางโภชนาการของมะขามซึ่งประกอบด้วย Calories, Calories from Fat, Total Fat, Protein, Ash, Moisture, Total Carbohydrate, Total Sugars, Sodium, Calcium, Iron, Dietary Fiber, Vitamin A, Vitamin B1, Vitamin B2, Vitamin D, Saturated Fat, Trans Fat, Cholesterol, Potassium เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่มีคุณภาพ

ตารางที่ 4 – 35 ผลการทดสอบคุณค่าทางโภชนาการของมะขี้

รายการทดสอบ	ผลการทดสอบ	หน่วย	LOD
Ash	2.44	g/100g	-
Beta-carotene	Not Detected	µg/100g	2.00
Calories	644.59	Kcal/100g	-
Calories from Fat	508.59	Kcal/100g	-
Carbohydrate	6.63	g/100g	-
Cholesterol	Not Detected	mg/100g	0.50
Fat	56.51	g/100g	-
Moisture	7.06	g/100g	-
Protein (%N x 6.25)	27.37	g/100g	-
Saturated Fat	26.94	g/100g	-
Sugar	1.32	g/100g	-
Dietary Fiber	5.31	g/100g	-
Total Sugars (HPLC)			
Total Sugar	<0.50	g/100g	-
Fructose	Not Detected	g/100g	0.30
Glucose	Not Detected	g/100g	0.30
Sucrose	<0.50	g/100g	-
Maltose	Not Detected	g/100g	0.30
Lactose	Not Detected	g/100g	0.30
Trans Fat	Not Detected	g/100g	0.01
Vitamin A	-	µg/100g	-
Vitamin A(Calculated from Beta carotene)	Not Detected	µg/100g	-
Vitamin B1	0.078	mg/100g	-
Vitamin B2	<0.025	mg/100g	-
Vitamin D	Not Detected	µg/100g	0.05
Calcium (Ca)	36.33	mg/100g	-
Iron (Fe)	2.90	mg/100g	-
Potassium (K)	513.06	mg/100g	-
Sodium (Na)	1.88	mg/100g	-

3. การศึกษาแนวทางในการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ พื้นที่ และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในระดับชุมชนและหน่วยงานเครือข่าย

โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปางฮ้าย อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
การจัดกิจกรรมหลักสูตรเรียนรู้ชุมชน เรื่อง “องค์ความรู้และภูมิปัญญาจากความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน”

1. พิธีอาหารและพิธีสมโภชไฟไล่สัตว์บริเวณบ้าน ครั้งที่ 1 มีรายละเอียดดังนี้

การจัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาพิธีท้องถิ่นที่ปลูกในบริเวณบ้าน ครั้งที่ 1 มีสมาชิกเข้าร่วมจำนวน 12 คน และผู้รู้ จำนวน 3 ราย โดยกิจกรรมได้มีการถ่ายทอดพิธีท้องถิ่นที่ปลูกบริเวณบ้านจำนวน 10 ชนิด และสารวัตรยา 5 ตำรับยา ประกอบด้วยพิธี จำนวน 14 ชนิด ได้แก่ ตำรับยาดังต่อไปนี้
ตำรับยาแก้ผดผื่น ประกอบด้วยพิธีดังต่อไปนี้ 1) ไผ่ตง (ใช้ส่วนใบ) 2) พญาเสือ (ใช้ทั้งต้น) 3) ชีเดอเนง (ใช้ส่วนใบ) 4) จักร (ใช้ส่วนใบ) โดยนำพืชแต่ละชนิดนำมาในสัดส่วนที่เท่ากัน แล้วนำมาต้มน้ำดื่มจนกว่าอาหารจะดีขึ้นและหาย

ตำรับยาหินผี (ความเชื่อของคนในชุมชน) ประกอบด้วยพิธีดังต่อไปนี้ 1) เบบี (ทั้งต้น) 2) ช่าง (ทั้งต้น) 3) ห่อจิว (ใช้ใบ) 4) ป่าน (ใช้ใบและดอก) 5) เยชวนตัว (ใช้ใบและดอก) 6) ไผ่ตง (ใช้ใบ) โดยนำพืชทั้งหมดมาต้มและนำไปคั่วไฟจนแห้ง จากนั้นนำไปฝังที่หน้าประตูบ้าน หรือใส่ฟ่อนผ้ามัดติดตัว

ยามักกินผล (มีอาหารปวดท้อง) โดยนำใบขึ้นตอนมาต้มเป็นช้อนเล็กๆ นำไปผสมไข่ไก่ดิบและนำไปปิ้งรับประทาน

ยามักหอยหิด โดยนำเหง้าปัดมาต้มเป็นช้อนเล็กๆ นำไปผสมไข่ไก่ดิบและนำไปปิ้งรับประทาน

ตำรับยาฟางโอ โดยนำใบข้าวตอกต้มเป็นช้อนเล็กๆ นำมาต้มเป็นช้อนเล็กๆ นำไปผสมไข่ไก่ดิบและนำไปปิ้งรับประทาน

โดยการถ่ายทอดในครั้งนี้ผู้เข้ารับการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญา มีการจดบันทึก และวิธีการสาธิตการนำพืชท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์จริง เมื่อสิ้นสุดการถ่ายทอด ผู้เข้าร่วมได้นำต้นพันธุ์พืชท้องถิ่นจากโรงเรียนเพาะชำกลับไปปลูกที่ครัวเรือนของตนเอง โดยพืชที่นำไปปลูกเป็นพืชที่ได้รับการถ่ายทอดจากผู้รู้ในครั้งนี้

2. พิธีอาหารและพิธีสมโภชไฟไล่สัตว์บริเวณบ้าน ครั้งที่ 2 มีรายละเอียดดังนี้

จัดกิจกรรมการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาพิธีท้องถิ่นสำหรับคนในชุมชนร่วมกับผู้รู้ ดังนี้ มีสมาชิกเข้าร่วมจำนวน 13 คน โดยกิจกรรมได้มีการถ่ายทอดพิธีท้องถิ่นที่ปลูกบริเวณบ้าน จำนวน 13 ชนิด ได้แก่

ตารางที่ 4 - 36 ชนิดพืช สรรพคุณ และการนำไปใช้ประโยชน์

ลำดับ	ชื่อพืช	สรรพคุณและการนำไปใช้ประโยชน์
1	ข้าวตอก	แก้ปวดฟัน โดยเอาใบมาบดกับไข่ไก่แล้วนำมากรูรับประทาน
2	ใบเร่ว	นำใบและดอกมาต้มเป็นช้อนเล็กๆ แล้วนำไปผสมไข่ไก่ดิบรับประทาน
3	ดีดอง	แก้ปวดตา นำใบมาต้มเป็นช้อนเล็กๆ แล้วนำมาบดกับไข่ไก่
4	ก้อด	แก้ผื่นสุรา นำใบมาต้มกับน้ำดื่ม
5	ส่วนองก้า	แก้คันผื่น นำมาต้มกับน้ำดื่ม
6	ดีด	ยาช่วยให้นิมนต์อายุขึ้น (บุตรชาย) นำไปต้มกับน้ำดื่ม

ลำดับ	ชื่อพืช	สรรพคุณและการนำไปใช้ประโยชน์
7	พื้งกา	เชื่อว่าช่วยกันผี ทั้งต้นนำมาทำพิธีบ้านแล้วนำมาต้มกับต้มกันผี
8	ป่าบัวอกแก้ง (เงื้องะ หมานา)	นำรากมาต้มน้ำดื่มหรือต้มไก่ แก้ปวดแหว
9	กะโตร (ขาวตอง)	แก้ปวดบวม หอบหืด แก้ไอ นำใบมาสับแล้วนำมาโขย
10	เงื่อตูละ	นำหัวในดินมาสับเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วเอามาผสมกับเนื้อมาไปนึ่ง
11	กัวโบรโตะ	แก้ปวดเนื้อปวดตัว นำมาต้มกับน้ำดื่ม
12	ข้า้ง	กันผี โดยนำไปผสมกับพืชชนิดอื่นแล้วนำมาควักไว้ในบ้าน
13	ปัวซี	แก้พิษ นำรากมาต้มน้ำอาบ และนำใบมาต้มกิน
14	กัวหล้อชา	แก้พิษ นำรากมาต้มน้ำอาบ และนำใบมาต้มกิน
15	ตือละ (ทือบั้ง)	แก้ไข้ นำรากมาต้มแล้วนำไปต้มน้ำดื่ม
16	ชอญจัว	แก้ตามดง นำใบมาชงใช้หรือนำมาชงดื่ม

และได้อายุของตำรับยา 5 ตำรับยา ประกอบด้วยพืชจำนวน 16 ชนิด ได้แก่

ตารางที่ 4 – 37 ตำรับยาและวิธีการนำไปใช้ประโยชน์

ลำดับ	ตำรับยา	ชนิดพืช	การนำไปใช้ประโยชน์
1	แก้ปวดหลังปวดแหว	1. ตือละ 2. บั้งค้อเม้ง	นำ มา ผสม กับ โข่ นึ่ง รับประทาน
2	แก้ปวดหลังปวดแหว	1. ชิดอเนง 2. ปัวกอกแก้ง	นำ มา ผสม กับ โข่ นึ่ง รับประทาน
3	แก้ไข้ใน เกล็ดคั่ง	1. ม้านชาเลียง 2. เปอโก	นำ มา ต้ม กับ น้ำดื่ม
4	บำรุงร่างกาย	1. ตือละ 2. โข่ชื้อ 3. โข่เกือเอะเลียง 4. ชอญจัว	นำ มา ต้ม กับ น้ำดื่ม หรือนึ่ง รับประทาน
5	แก้กินสัตว์	1. ชิดอเนง 2. หย่าเลียง 3. โข่ชื้อ	นำ มา ต้ม กับ น้ำดื่ม

การศึกษาฐาน เรื่อง เกษตรกรรมยั่งยืน การคัดเลือกการบริการงานเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น
ณ เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืนแม่ฟ้า ตำบลแม่ฟ้า อำเภอแม่จอน จังหวัดเชียงใหม่
เกษตรกรรมยั่งยืน

ระบบการเกษตรที่แม่ฟ้า โดยทั่วไปประกอบด้วย การปลูกข้าวเหนียวในช่วงฤดูฝนในพื้นที่ลุ่มสำหรับ
บริโภคในครัวเรือน และปลูกไม้ผลยืนต้น ที่ไม่ต้องการการดูแลมาก เช่น กล้วย ลำไย มะม่วง มะขาม ชุนุน
และมีรายได้จากปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ซึ่งเป็นพืชพาณิชย์ที่สำคัญที่สุดในชุมชน ข้าวโพดฝักอ่อนใช้ระยะเวลาใน
การปลูก 45 วัน ก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ ซึ่งทำให้การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนมีปัญหาโรคและแมลงน้อย
มาก และมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชน้อย แต่ใช้ปุ๋ยที่มีไนโตรเจนในปริมาณสูง ซึ่งจะมีการปลูก 4-5 ครั้งต่อ
ปี โดยการปลูกรอบแรกในช่วงต้นฤดูฝนประมาณปลายเดือนเมษายนถึงต้นเดือนพฤษภาคม จะเป็นการปลูก
บนพื้นที่ดอน ซึ่งสามารถปลูกได้เพียง 2-3 รุ่น (สามารถปลูกได้จนถึงเดือนตุลาคม เมื่อฝนหยุดตก) จากนั้นการ
ปลูกข้าวโพดฝักอ่อนก็จะโยกย้ายลงมาปลูกในพื้นที่ลุ่ม หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ พื้นที่ลุ่มสามารถปลูก

ข้าวโพดฝักอ่อนได้อีก 1-2 รุ่น นับจากเดือนธันวาคมถึงเดือนมีนาคม แหล่งรายได้อื่นๆ คือ การเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะวัว

เครือข่ายเกษตรกรมอฮินเม่นาห์ เป็นเครือข่ายที่เกิดจากการมารวมกลุ่มกันของประชาชนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาผลกระทบจากการใช้สารเคมีและการผลิตเชิงเดี่ยว โดยริเริ่ม ผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เกษตรกรด้วยระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ลด ละ เลิกการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีทางการเกษตร ริเริ่มระบบการผลิตที่สอดคล้องกับลักษณะนิเวศน์และวิถีวัฒนธรรมแล้วจึงทำงานขยายแนวคิด ให้กับประชาชนในชุมชน ขยายผลออกไปจากกลุ่มเล็กๆ หลากหลายกลุ่ม สามเครือข่ายกลุ่มผู้ผลิต ผู้บริโภค เชื่อมโยงตลาดทั้งในและนอกชุมชนโดยมีมูลนิธิสายใยแผ่นดินและสหกรณ์กรีนเนทได้เริ่มทำงานกับสหกรณ์ตั้งแต่ปี 2536 โดยการช่วยจัดหาตลาดให้กับเกษตรกรที่รวมตัวกันปลูกผักเกษตรอินทรีย์ ต่อมาในปี 2541 มูลนิธิสายใยแผ่นดินและสหกรณ์กรีนเนทได้เริ่มจัดทำโครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ โดยเน้นทำการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ลำไย และผัก ผลไม้ ปี 2553 มีเกษตรกรสมาชิกสหกรณ์เม่นาห์ ที่เข้าร่วมโครงการเกษตรอินทรีย์กับมูลนิธิสายใยแผ่นดินและสหกรณ์กรีนเนทจำนวน 103 ราย รวมพื้นที่การผลิตที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 617.37 ไร่

การเก็บเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น

ศูนย์เกษตรอินทรีย์ เชียงใหม่ (Green Net Organic Center Chiangmai) ที่จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2554 โดยมูลนิธิสายใยแผ่นดิน และสหกรณ์กรีนเนท เพื่อทำหน้าที่ในการรวบรวม ทดสอบ และผลิต (ในระบบเกษตรอินทรีย์) เมล็ดพันธุ์ผักพื้นบ้านที่เป็นพันธุ์ผสมปิด เพื่อจำหน่ายให้กับเกษตรกรผู้ผลิตที่ต้องการใช้เมล็ดพันธุ์จากระบบอินทรีย์ รวมถึงการจำหน่ายให้กับกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจไปปลูกบริโภคในครัวเรือน

วัตถุประสงค์

1. เพื่ออนุรักษ์พื้นบ้าน โดยการรวบรวม คัดเลือก และผลิตเมล็ดพันธุ์เปิด เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับระบบเกษตรอินทรีย์
2. ผลิตเมล็ดพันธุ์ผักอินทรีย์ที่มีคุณภาพเพื่อจำหน่ายให้กับกลุ่มเครือข่ายเกษตรกรผู้ผลิตและผู้สนใจ
3. ส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตเมล็ดพันธุ์เกษตรอินทรีย์สำหรับจำหน่ายผ่านศูนย์ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร

4. ถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรื่องเมล็ดพันธุ์พืชให้กับผู้สนใจ ทั้งในและนอกชุมชน ในลักษณะของอาสาสมัครมีงานทำ นักศึกษา เกษตรกร และบุคคลทั่วไป

เมล็ดพันธุ์พืชของศูนย์เกษตรอินทรีย์ เชียงใหม่ ที่กรมวิชาการเกษตรได้ออกใบอนุญาตดังนี้

- 1.รวบรวมเมล็ดพันธุ์ควบคุมเพื่อการค้า
- 2.สถานที่รวบรวมเมล็ดพันธุ์ควบคุมเพื่อการค้า
- 3.สถานที่ขายเมล็ดพันธุ์ควบคุม จำนวน 8 ชนิด ได้แก่ 1) มะเขือเทศสีดำ 2) คะน้า 3) มะเขือเปราะ 4) พริกชี้ฟ้า 5) กระเจียนเขียว 6) ผักกาดหอม 7) พริกทอง 8) ถั่วฝักยาว

เมล็ดพันธุ์อื่นๆ ที่ศูนย์เกษตรอินทรีย์ ได้ผลิตและรวบรวมออกจาก 8 ชนิดข้างต้น ได้แก่ 1) ถั่วแขก 2) ก้านโด้ 3) เกล็ด 4) คอปลีขาว 5) มะเขือดำ 6) บวบเหลี่ยม 7) กระเจียนมอญแดง 8) กวางตุ้งใบเล็ก 9) กวางตุ้งใบใหญ่ 10) มะเขือเทศลูกใหญ่ 11) มะเขือยาว 12) กระเจียนมอญเขียว 13) แดงร้านเขียว 14) แดงร้านขาว 15) ผักโขมแดง 16) ผักโขมเขียว 17) มะงลัก 18) โหระพา 19) น้ำเต้า 20) บวบหอม 21) พริกข้าว 22) พริกขี้หนู

ขั้นตอนการจัดการเมล็ดพันธุ์ศูนย์เกษตรอินทรีย์กรีนเนท

- การวางแผน (พันธุ์ ฤดูกาลปลูก การเตรียมปัจจัยการผลิต เครื่องแปลงและพื้นที่ปลูกสลับหมุนเวียน)
- การเพาะกล้า
- การเตรียมแปลงปลูก
- การย้ายปลูก (ระยะปลูกที่เหมาะสมประมาณ 40 - 50 ซม.)
- ดูแลรักษา (การให้น้ำ ปุ๋ยหมัก การกำจัดวัชพืช)
- การเก็บเกี่ยว (แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ผอแห้ง ผอแก่ สุกแก่ มีมือ)
- การทำความสะอาด (การคัดเมล็ดเมล็ดดี จมและลอย)
- การทดสอบการโรค
- การบรรจุ
- การจำหน่าย

วิธีการเก็บเมล็ดพันธุ์ผู้ซื้อเป็น 4 แบบ ดังนี้

การเก็บเมล็ดพันธุ์จากผอแห้ง เช่น พืชตระกูลถั่ว แคบ้าน ถั่วแปบ ถั่วลิสง

- เก็บเมล็ดผอแห้ง นานกว่าเพาะเมล็ดออก
- นานกว่าเพาะเมล็ดออก
- มีผลทำความสะอาดและคัดเมล็ดเสียทิ้ง
- นำเมล็ดพันธุ์ที่คัดแล้วมาตากแดด 2 - 3 แดด
- เก็บบรรจุในถุงกระดาษ หรือถุงจีน เก็บไว้ในที่แห้ง หรือนำไปเก็บรักษาในตู้เย็นจะเก็บได้ประมาณ 3 - 5 ปี

การเก็บเมล็ดจากผลเมื่อเริ่มสุกแก่ เช่น ข้าวโพดและข้าวต่างๆ

- เก็บฝักสีน้ำตาลในช่องแช่ เลือกฝักที่เริ่มสุกแก่ (ไม่ควรทิ้งฝักให้แห้งสนิทแล้วเพราะเปลือกจะหลุดอาหารออกจากเมล็ดทำให้เมล็ดไม่สมบูรณ์)
- นำไปผึ่งแดด 2 - 3 แดด
- นำมาขยี้เปลือกเพื่อทำความสะอาด
- คัดเมล็ดที่ขึ้นเชื้อแล้วเก็บใส่ถุงกระดาษ ถุงซิปล

การเก็บเมล็ดพันธุ์เมื่อสุกแก่ เช่น มะระ มะเขือ พริก

- เก็บผลสุกที่เหี่ยว
- นำไปผึ่งแดด 2 - 3 แดด
- นำมาขยี้เปลือกเพื่อทำความสะอาด
- คัดเมล็ดที่ขึ้นเชื้อแล้วเก็บใส่ถุงกระดาษ ถุงซิปล

การเก็บเมล็ดพันธุ์ที่มีสารหุ้มเมล็ด เช่น มะละกอ มะเขือเทศ พืชตระกูลแตง

- เก็บผลสุกมาผ่าเอาเมล็ดออก
- หมักทิ้งไว้ 2 คืน แล้วล้างทำความสะอาด
- ผึ่งจนแห้งไว้ให้หมดก่อนนำไปตากแดดนาน 2 - 3 แดด จนแห้งสนิท
- นำเมล็ดใส่ถุงกระดาษหรือถุงซิปล

การจัดกิจกรรมการประกวดอาหารสร้างสรรค์จากพืชท้องถิ่นในชุมชน

จัดกิจกรรมการประกวดอาหารสร้างสรรค์จากพืชท้องถิ่นในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อประกวดทำอาหารสร้างสรรค์จากพืชท้องถิ่นในชุมชน 2) เพื่อให้มีการนำพืชท้องถิ่นมาใช้ในการประกอบอาหารให้มีความหลากหลายชนิดยิ่งขึ้น 3) เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นให้แก่คนรุ่นใหม่ รวมทั้งสร้างความตระหนักให้ชุมชนเห็นคุณค่าและประโยชน์จากพืชท้องถิ่น มีผู้เข้าร่วมประกวด จำนวน ๗ กลุ่ม รวม ๒๐ คน ซึ่งแต่ละกลุ่มมีการประกวดอาหารคาวและหวาน อย่างละ 1 ชนิด ซึ่งอาหารคาวและหวานทำมาจากพืชท้องถิ่นในชุมชน ในการตัดสิน ได้ใช้เกณฑ์ดังนี้ 1) คุณค่าทางโภชนาการ 2) รสชาติ สีสัน และกลิ่น 3) ความคิดสร้างสรรค์ การจัดตกแต่ง ความสวยงาม และคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม 4) ความสด สะอาด ประหยัด 5) สุขอนามัยของผู้ปรุงอาหาร 6) การอธิบายและแนวคิดของการประกอบอาหาร การนำพืชในท้องถิ่นมาใช้ และในการจัดกิจกรรมประกวดในครั้งนี้ได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นให้แก่กลุ่มนำมาประกอบอาหารคาวและอาหารหวานให้นักเรียนโรงเรียนปากฉลุยพัฒนา จำนวน 53 คน

ผลการจัดกิจกรรมหลักสู่การเรียนรู้ชุมชน เรื่อง องค์ความรู้และภูมิปัญญาจากหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน

1. มีการชวนคนรุ่นใหม่และผู้สนใจเข้าร่วม
2. ผู้ที่เข้าเรียนได้รับความรู้จากการเข้าหลักสูตร มีความรู้เกี่ยวกับพืชท้องถิ่นในชุมชนมากขึ้น
3. เกิดการเรียนรู้ขึ้น ที่ศูนย์ ในครัวเรือนของตนเอง (สมาชิกนำพืชท้องถิ่นปลูกบริเวณครัวเรือนตนเอง
4. เป็นการสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีสืบทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน
5. เป็นแบบอย่างให้กับครัวเรือนอื่นๆ ในชุมชนในการปฏิบัติตาม
6. เกิดกลุ่มที่เป็นตัวแทนขับเคลื่อนกิจกรรมการเรียนรู้ ที่ศูนย์ ความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชน
7. เกิดการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์มากขึ้น โดยการนำพืชท้องถิ่นไปใช้ในครัวประจำวันได้มากขึ้น

บทเรียนและข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมหลักสู่การเรียนรู้

1. ผู้เข้าร่วมกิจกรรมต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจจริง
2. การจัดกิจกรรมต้องมีความต่อเนื่อง
3. ระยะเวลาที่จัดกิจกรรมเปลี่ยนแปลงได้ตามความสะดวกของชุมชน
4. ก่อนการถ่ายทอดความรู้ควรมีการแนะนำวิธีการจัดบันทึกให้กับผู้เข้าเรียนโดยละเอียด เนื่องจากผู้เข้าเรียนบางรายจดบันทึกได้ละเอียดไม่ครบถ้วน สำหรับการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป
5. หลังการถ่ายทอดความรู้ต้องตรวจสอบการบันทึกของผู้เข้ารับการถ่ายทอดว่ามีครบถ้วนหรือไม่ และ ควรมีการทบทวนองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดร่วมกันเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง
6. การจัดกิจกรรมที่มีการสลับการนำไปใช้ประโยชน์จริง และให้ผู้เข้ารับการถ่ายทอดได้ฝึกปฏิบัติจะทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความสนใจมากขึ้น
7. เนื้อหาในการถ่ายทอดความรู้ในแต่ละครั้งไม่ควรมากเกินไป เพื่อให้ผู้เข้าเรียนสามารถจดจำได้

โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงหาวี อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

จัดกิจกรรมถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาพืชท้องถิ่นเรื่อง “พืชพื้นบ้านอาหารเป็นยา” มีผู้เข้าร่วมทั้งหมด จำนวน 57 คน โดยได้ทำการถ่ายทอดองค์ความรู้พืชจำนวน 54 ชนิด ในการรับประทานเป็นอาหารแต่มีสรรพคุณเป็นการป้องกันและรักษาโรค รวมทั้งการนำพืชอาหารและพืชท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในด้านสมุนไพร ซึ่งพืชโดยส่วนใหญ่เป็นพืชที่มีในชุมชนบ้านคอยช้าง เพื่อให้ผู้เข้าร่วมรับการถ่ายทอดสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งสมาชิกที่เข้าร่วมให้ความสนใจในการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และทางโครงการวิจัยจะมีการจัดทำข้อมูลองค์ความรู้ในเรื่องนี้ในรูปแบบโปสเตอร์ และเอกสารให้ความรู้ โดยมีรายละเอียดการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาพืชท้องถิ่น ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 – 38 รายละเอียดการถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาพืชท้องถิ่น

ลำดับ	ชื่อพืช	สรรพคุณ	วิธีการนำไปใช้ประโยชน์
1.	กล้วยน้ำว้า (สุก)	ป้องกันโรคหืดหอบทาง ปอด ปัสสาวะอักเสบ ยาอายุวัฒนะ	รับประทานเป็นประจำ นำกล้วยสุกไปตากแดดและนำไปทอด น้ำมันงา ๑ ช้อนโต๊ะ
	ถั่วลิสง	ภูมิแพ้	รับประทานกับยีสต์วันละ ๒ ผลและ น้ำมันงา ๒ ช้อนโต๊ะ
		ท้องอืด	รับประทานกล้วยมะยมเกลือและ ตะไคร้
2.	กล้วยน้ำว้า (ดิบ)	รักษาโรคกระเพาะ	นำกล้วยดิบไปตากแดดและบดเป็นผง รับประทานครั้งละ ๑ ช้อนโต๊ะ พร้อม กับน้ำอุ่น
3.	มะยม	ท้องอืด	เขี่ยร่วมกับกล้วยน้ำว้าสุกใน สรรพคุณท้องอืด
		ลดไขมัน แก้เบาหวาน ความดัน หัวใจ ไขมัน	น้ำใบ ๑ ถ้วยมือ ต้มน้ำดื่มรวมกับ ขมิ้นเทศ เติมน้ำตาล ๓ ใบ รวงชิด ขมิ้นเทศ รากหญ้าคา พญาฮ่อ (ในกรณีที่มี ไขมันเกาะ)
4.	ขมิ้นเทศ	ลดไขมัน แก้เบาหวาน ความดัน หัวใจ ไขมัน	ดูในมะยม สรรพคุณลดไขมัน แก้เบาหวาน ความดัน หัวใจ ไขมัน
5.	ขมิ้น	ลดไขมัน แก้เบาหวาน ความดัน หัวใจ ไขมัน	ดูในมะยม สรรพคุณลดไขมัน แก้เบาหวาน ความดัน หัวใจ ไขมัน
6.	ใบเตย	ลดไขมัน แก้เบาหวาน ความดัน หัวใจ ไขมัน	ดูในมะยม สรรพคุณลดไขมัน แก้เบาหวาน ความดัน หัวใจ ไขมัน
7.	รางจืด	ลดไขมัน แก้เบาหวาน ความดัน หัวใจ ไขมัน	ดูในมะยม สรรพคุณลดไขมัน แก้เบาหวาน ความดัน หัวใจ ไขมัน
8.	ย่านาง	ลดไขมัน แก้เบาหวาน ความดัน หัวใจ ไขมัน	ดูในมะยม สรรพคุณลดไขมัน แก้เบาหวาน ความดัน หัวใจ ไขมัน

ลำดับ	ชื่อพืช	สรรพคุณ	วิธีการนำไปใช้ประโยชน์
		ล้างลำไส้	นำมาประกอบอาหารร่วมกับส้มป่อย ถ้าเป็นสูตรควรลดกินผักปลัง
24.	ส้มป่อย	ล้างลำไส้	ดูในผักปลัง สรรพคุณล้างลำไส้
25.	ปึ้งแดง	แก้ปวดหลังปวดเอว	นำไปผสมกับข้าวสารต้มน้ำดื่มหรือ ผสมกับขิง ตะไคร้
26.	กระถิน	บำรุงกระดูก บำรุงเอ็น	รับประทานเป็นอาหาร
27.	ดอกวัว	ช่วยเคสียบลำไส้	นำมาประกอบอาหาร
28.	ดอกแค	แก้ภูมิแพ้	รับประทานผาอาหาร
		แก้ท้องร่วง แก้ไอ	หูดเป็เปลือกต้นแล้วนำมาต้มเกลือ รับประทาน
29.	ฝรั่ง	แก้ท้องเสีย	นำไปต้มกับน้ำดื่มแก้ท้องเสียในเด็ก
30.	ผักไผ่	ฆ่าเชื้อพยาธิ	รับประทานร่วมกับกล้วย
31.	สาระแหน่	ฆ่าเชื้อพยาธิ	รับประทานร่วมกับกล้วย
32.	ควาหอง	ฆ่าแมลงยุงเ็นไม่เ็นด้	รับประทานเป็นอาหาร
		แก้ภูมิแพ้ น้ำเหลืองไม่ดี	รับประทานเป็นอาหาร
33.	เล็บครุฑ	แก้เวียนหัว ลมจุกเสียดในท้อง	รับประทานเป็นอาหาร
		หูด น้ำตาไหล	รับประทานเป็นอาหาร
34.	มะเขือ	แก้บิด หรือตาเป็นต้อหิน	นำรากมาต้มกับน้ำดื่มผสมกับรากหญ้า คา รากปิกนกไข่ เหย้าสับปะรด ขมิ้น หญ้าปากควาย รากเลื่อยหิน
35.	ปิกนกไข่	แก้บิด หรือตาเป็นต้อหิน	ดูในมะเขือ สรรพคุณ แก้บิด หรือตา เป็นต้อหิน
36.	สับปะรด	แก้บิด หรือตาเป็นต้อหิน	ดูในมะเขือ สรรพคุณ แก้บิด หรือตา เป็นต้อหิน
37.	ขมิ้น	แก้บิด หรือตาเป็นต้อหิน	ดูในมะเขือ สรรพคุณ แก้บิด หรือตา เป็นต้อหิน
38.	หญ้าปากควาย	แก้บิด หรือตาเป็นต้อหิน	ดูในมะเขือ สรรพคุณ แก้บิด หรือตา เป็นต้อหิน
39.	เลื่อยหิน	แก้บิด หรือตาเป็นต้อหิน	ดูในมะเขือ สรรพคุณ แก้บิด หรือตา เป็นต้อหิน
40.	มะละกอ	แก้บิด ในกระเพาะปัสสาวะ	ใช้รากมะละกอดูดน้ำดื่ม
41.	บัวบก	ลดไขมันตับ ไขมันในเส้นเลือด แก้ ร้อนใน	รับประทานเป็นอาหาร หรือคั้นน้ำดื่ม
42.	ขมิ้น	บำรุงกำลัง ช่วยให้อาหาร	นำมาประกอบอาหารรับประทาน

ลำดับ	ชื่อพืช	สรรพคุณ	วิธีการนำไปใช้ประโยชน์
		คลายเครียด	
43.	กระเจี๊ยบเขียว	ช่วยป้องกันและต้านมะเร็งลำไส้ เต้านม และมะเร็งทวารหนัก	นำมาประกอบอาหารรับประทาน
44.	กระเพรา	ขับลม จุกเสียด แน่นท้อง และขับน้ำในอุ้งน้ำดีให้ทำงาน	นำมาประกอบอาหารรับประทาน
		ขับและละลายน้ำมันในอุ้งน้ำดี	นำรากมาต้มกับขิงและดองลิ้น
45.	ขิง	ขับและละลายน้ำมันในอุ้งน้ำดี	ตุ๋นในกระเพรา สรรพคุณขับและละลายน้ำมันในอุ้งน้ำดี
46.	ดีปลี	ขับและละลายน้ำมันในอุ้งน้ำดี	
47.	โหระพา	บำรุงโลหิต ป้องกันลมหรืออก	ขับประทานเป็นอาหาร
48.	ผักหนาม	บำรุงเส้นเอ็น บำรุงกล้ามเนื้อ ขับปัสสาวะ	ใช้เหาะต้มน้ำดื่ม
49.	แมงลัก	ขับลม บำรุงธาตุไฟ	รับประทานเป็นอาหาร นำมาประกอบอาหาร
50.	มะกรูด	บำรุงธาตุ ขับลม	นำมาประกอบอาหาร
51.	มะขาม	บำรุงเส้นเอ็น ซ่อมมือข้อเท้า	นำมาประกอบอาหาร
52.	ผักติ้ว	รากบำรุงกำลังและถอนพิษ	นำมาประกอบอาหาร
53.	คาหาลา	แก้ท้องเสีย	รับประทานเป็นอาหาร
54.	มะแว้ง	บำรุงกำลัง เจริญอาหาร	นำมาประกอบอาหาร
55.	ผักขม	บำรุงกำลัง บำรุงตับ	นำมาประกอบอาหาร

เก็บข้อมูลองค์ความรู้และภูมิปัญญาการขยายพันธุ์ การปลูก และการดูแลรักษาพืชท้องถิ่นที่สามารถเก็บเมล็ดพันธุ์ได้ โดยได้เก็บข้อมูลพืชอาหารท้องถิ่นจำนวน 33 ชนิด ได้แก่ 1) ถั่วพูฝักสั้น 2) ผักกาดขาว 3) - ข้าวโพดบิอบคอร์น (แบบไม่ติดสีเหลืองและเมล็ดสีแดง) 4) เตย 5) ถั่วมือถือ (ชื่ออาซา) 6) ถั่วพูฝักยาว 7) ถั่วฝักยาว 8) ถั่วมือถอย (ชื่ออาซา) 9) ถั่วมือถือ (ชื่ออาซา) 10) มะละกอ 11) แตงกวาลูกใหญ่ 12) ถั่วแปบ 13) พริกทอง 14) ถั่วแดง 15) สลัดทอง 16) ข้าวโพดข้าวเหนียว 17) แตงไทย 18) ข้าวโพดข้าวเหนียวสี 19) หม่อนเขา 20) ถั่วฝักสั้น 21) ถั่วแปบ (ชื่ออาซา) 22) ถั่วลิ้นเตา 23) ถั่วปากอ้า 24) ข้าวฟ่าง 25) มะเขือเทศ 26) พริกชี้ฟ้า 27) มะเขือเทศลูกเล็ก (สีแดงและสีเขียว) 28) มะเขือเทศ 29) บวบ 30) บวบงู 31) ถั่วเหลือง 32) ถั่วเมล็ดสีขาว 33) มะเขือเทศต้น

4. การทดสอบและปรับปรุงประสิทธิภาพระบบฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นบนพื้นที่สูง

ปรับปรุงรูปแบบและพัฒนาระบบฐานข้อมูลเชิงพื้นที่สำหรับให้สืบค้นและนำไปใช้ประโยชน์ให้มีความเป็นปัจจุบันและสามารถรองรับระบบปฏิบัติการรุ่นใหม่ได้

1. ปรับแก้จุดค่าส่งในระบบฐานข้อมูลเดิมที่พัฒนาขึ้นในปี 2557 ให้รองรับกับระบบปฏิบัติการปัจจุบันของเซิร์ฟเวอร์

2. ปรับปรุงระบบในส่วนของการทำงานเบื้องหลังและส่วนการแสดงผลเบื้องหน้า

เพิ่มเติมการนำเข้าข้อมูลของระบบให้มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกัน เพื่อให้สามารถใช้งานได้ง่ายและสะดวก

1. เพิ่มตำแหน่งหมู่บ้านที่พบเจอพืชแต่ละชนิด โดยอ้างอิงตามตำแหน่งเขตการปกครอง ข้อมูลจะมีลักษณะความสัมพันธ์ดังนี้

- พืช 1 ชนิดสามารถกำหนดตำแหน่งหมู่บ้านได้มากกว่า 1 พื้นที่

- พื้นที่แต่ละหมู่บ้านจะมีความสัมพันธ์กับพืชได้มากกว่า 1 ชนิด

2. เพิ่มข้อมูลในรูปแบบการคัดเลือก (Check box) เมื่ออยู่กับพืช ประกอบด้วย

- พืชที่มาจากองค์ความรู้และภูมิปัญญา

- พืชที่มีในชุมชนแต่ไม่ใช่องค์ความรู้

- อื่นๆ (สามารถเพิ่มได้อีก)

3. เพิ่มจำนวนคนในเครือของพืชแต่ละชนิดในแต่ละปี โดยอ้างอิงตามตำแหน่งหมู่บ้านที่พบพืชในข้อ 1 ดังนั้นเพื่อให้การบันทึกข้อมูลสะดวกควรมีลักษณะการป้อนข้อมูลในระบบรูปแบบตาราง

4. เพิ่มข้อมูลสถานะของพืชในแต่ละปี เพื่อใช้สำหรับการแสดงรายงานและภาพสถิติของพืชในสถานะต่างๆ

5. เพิ่มข้อมูลแหล่งที่มาของพืชโดยเลือกได้ 1 รายการ เช่น พืชในพื้นที่ พืชที่นำเข้ามาจากแหล่งอื่น กรณีที่นำมาจากแหล่งอื่นจะอ้างอิงตำแหน่งของเขตการปกครอง เพื่อให้ทราบจำนวนการแลกเปลี่ยนพืชระหว่างพื้นที่

6. เชื่อมโยงข้อมูลพื้นที่การปกครองกับฐานข้อมูลเขตการปกครองของสถาบันวิจัยและที่สมานพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

พัฒนาระบบการวิเคราะห์และทดสอบรูปแบบการแสดงผล รวมทั้งจัดทำรายงานจากระบบฐานข้อมูลสำหรับเจ้าหน้าที่

1. สร้างรายงานที่ค้นหาได้จากข้อมูลที่เพิ่มขึ้นข้างต้น

ทดสอบการทำงานของระบบร่วมกับเจ้าหน้าที่ให้สามารถนำมาใช้งานได้ตรงตามความต้องการและมีประสิทธิภาพ

1. ปรับปรุงการแสดงผลหน้าแรกของเว็บไซต์

2. แสดงกราฟจำนวนพืชและพืช

3. แสดงผลตำแหน่งหมู่บ้านเมื่อคลิกเลือกชนิดพืชและแสดงข้อมูลพืชแต่ละชนิดเมื่อคลิกเลือกหมู่บ้านผ่าน Google Map ดังตัวอย่าง

ภาพที่ 4 - 29 แผนที่ Google เพื่อใช้แสดงตำแหน่งหมู่บ้าน

4. แสดงกราฟที่จำนวนพืชปลูกตามสถานะพืช และสามารถ Download จากกราฟไปใช้รายชื่อพืชในสถานะอื่นๆ ได้
5. แสดงข้อมูลเปรียบเทียบจำนวนพืชระหว่างพื้นที่ตามเขตการปกครอง

ภาพที่ 4 - 30 หน้าจอการค้นหาตำแหน่งพืชที่ค้นพบในหมู่บ้านต่างๆ

ภาพที่ 4 - 31 หน้าจอการแสดงผลจำนวนคงเหลือพืช

ภาพที่ 4 - 32 กรณแสดงผล Dashboard

ภาพที่ 4 - 33 แบบฟอร์มบันทึกตำแหน่งหมู่บ้านสำหรับพิษณุและใต้

ภาพที่ 4 - 34 รายงานจำนวนการบันทึกข้อมูลพิษรายปี

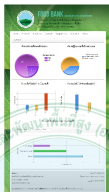

ภาพที่ 4 - 36 รายงานข้อมูลผู้

ภาพที่ 4 - 37 รายงานข้อผิดพลาดที่พบในระบบ

ภาพที่ 4 - 38 หน้าจอการค้นหาคำศัพท์และพื้นที่ค้นพบในชุมชนพร้อมแสดงแผนที่ Google Map

ภาพที่ 4 - 39 หน้าจอการแสดงผลภาพรวมในรูปแบบ Dashboard

ภาพที่ 4 - 40 รายงานรายละเอียด

ภาพที่ 4 - 41 รายงานจำนวนการบันทึกข้อมูลพืชขึ้นจำนวนตาม Genus, Family และจำนวนพืช

ภาพที่ 4 - 42 รายงานสถานการณ์พิธีท้องถิ่นและการฟื้นฟู

ภาพที่ 4 - 44 การนำผลของเห็ดดับเผ่าหลังจากใส่เชื้อในดินลึกเหนือ 6 เดือน และการเข้าทำลายของตัวอ่อนเพลี้ย

พบว่าเห็ดดับเผ่าสามารถเจริญร่วมกับงาช้างต้นผักเห็ดได้ โดยสามารถให้ผลผลิตหลังจากใส่เชื้อไปแล้ว 6 เดือน นอกจากนี้ยังพบการเข้าทำลายของเพลี้ยบริเวณรากพืชที่มีเส้นใยเห็ดหมักอยู่ ซึ่งตัวอ่อนเพลี้ยจะอาศัยอยู่ในบริเวณช่องว่างของเส้นใยและดูดกินน้ำเลี้ยงของพืช

ผลการทดสอบการเพาะเห็ดคานคอรืโรซ่าร่วมกับไม้วงศ์ยาง

ภาพที่ 4 - 45 การทดสอบการเพาะเห็ดเผาะร่วมกับไม้วังคียงโดยใช้หัวเชื้อแบบสปอร์

พบว่าถ้าไม้วังคียง ใต้แก่ ยางนา ยางเหียง พะทวง (ตองตึง) ที่ทำการเพาะไว้สำหรับทดสอบการใส่เชื้อเห็ดเผาะ (เห็ดตอง) มีอัตราการงอกอยู่ในช่วงร้อยละ 20 - 25 ซึ่งจัดว่ามีอัตราการงอกค่อนข้างต่ำ และมีการเข้าทำลายของเชื้อราโรคพืชได้ด้วย

5.2 การศึกษาและทดสอบการเพิ่มผลผลิตเห็ดท้องถิ่นในสภาพธรรมชาติ

ทดสอบการเพาะเห็ดกลุ่มผู้ย่อยสลายที่คัดเลือกจากท้องถิ่นจำนวน 3 ชนิด ได้แก่ เห็ดหอมหรือเห็ดกระด้าง เห็ดนางฟ้าหรือคังเฟิน และเห็ดหูหนูหรือฝักรหรือเห็ดเหวี่ยงควาย

ผลการทดสอบการเพาะเห็ดลงในท่อนไม้

ภาพที่ 4 - 46 การเกิดดอกของเห็ดลงหลังจากใส่เชื้อในท่อนไม้ได้ 11 เดือน

พบว่าเห็ดหอมหรือเห็ดกระด้างจะเริ่มให้ผลผลิตหลังจากใส่เชื้อไปแล้วประมาณ 11 เดือน และสามารถออกซ้ำได้จนกว่าท่อนไม้ที่ใส่เชื้อจะผุไป โดยหัวเชื้อแบบขี้เลื่อยหรือก้อนเชื้อจะดีกว่าหัวเชื้อข้าวฟ่าง และพบว่า

ไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้มะม่วงไม่เหมาะสำหรับการนำมาเพาะเห็ดคอมหรือเห็ดกระด้าง แต่จะเหมาะสำหรับการเพาะเห็ดขอนขาวมากกว่า ไม้ที่เหมาะสมต่อการเพาะเห็ดคอมได้แก่ ไม้เป่า (วัง) ซึ่งเป็นไม้วงศ์ยางมีเปลือกหนาและเนื้อไม้ค่อนข้างแข็ง ในการตรวจสอบสามารถตรวจได้จากอาการเจริญของเชื้อราบริเวณหน้าตัดของท่อนไม้

ผลการทดสอบการเพาะเห็ดขางหรือเต่งร่วมกับการปลูกไม้ในสภาพธรรมชาติ

พบว่าเห็ดขางที่เพาะร่วมกับแปลงไม้ที่มีการใส่ปุ๋ยแอมโมเนียมเฟสไฟท์ไม่สามารถให้ผลผลิตได้ต่างจากแปลงที่ไม่ใส่ปุ๋ย ซึ่งในแปลงที่ไม่มีการใส่ปุ๋ยสามารถให้ผลผลิตได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่ต้องเติมเชื้อใหม่เป็นเวลา 2 ปี และมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางดอก 1 – 41 เซนติเมตร ก้านมีขนาด 0.5 – 3 เซนติเมตร ยาว 4 – 15 เซนติเมตร โดยขนาดของดอกเห็ดจะขึ้นกับปริมาณสารอาหารที่ได้รับ

ภาพที่ 4 - 47 ก้อนเชื้อเห็ดขางหรือเห็ดเต่ง

(ก) ไม้ใส่ปุ๋ย

(จ) ไร่ปุ๋ย

ภาพที่ 4 – 48 การเกิดของเห็ดชราเปรียบเทียบกับแปลงที่ไม่ใส่ปุ๋ยกับใส่ปุ๋ยแอมโมเนีย

ผลการทดสอบการเพาะเห็ดหูหนูรังผึ้งหรือเห็ดเพร็อกควาย

จากการทดสอบการเพาะเห็ดหูหนูรังผึ้งสายพันธุ์ปทุมมาโอเปรียบเทียบกับสายพันธุ์การค้าจากกรมวิชาการเกษตรพบว่าผลผลิตได้ใกล้เคียงกัน ส่วนในแง่ความคงสภาพของดอกเห็ด พบว่าเห็ดหูหนูสายพันธุ์การค้ามีความคงสภาพดีกว่าสายพันธุ์ท้องถิ่น และในด้านความพึงพอใจพบว่าเกษตรกรมีความพึงพอใจสายพันธุ์การค้ามากกว่าสายพันธุ์ท้องถิ่น

ภาพที่ 4 – 49 การเพาะเห็ดหูหนูรังผึ้งเปรียบเทียบกับสายพันธุ์การค้า

5.3 การสนับสนุนให้ชุมชนเพาะเลี้ยงเห็ดเพื่อเป็นแหล่งอาหารและรายได้ของครัวเรือนในชุมชนบ้านปางมะโอ โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปางมะโอ จังหวัดเชียงใหม่

โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปางมะโอ มีเกษตรกรเข้าร่วมโครงการจำนวน 19 ราย และมีโรงเรียนสำหรับเพาะเห็ด 5 โรงเรียน แบ่งเป็น บ้านปางก๊าด ต.อินทนิล อ.แม่อิง 3 โรงเรียน บ้านปางห้วยตลาด ต.แม่ทะ อ.เชียงดาว 1 โรงเรียน และบ้านปางมะโอ ต.แม่ทะ อ.เชียงดาว 1 โรงเรียน โดยในการ

ทดสอบการเพาะเห็ดในถุงพลาสติกเพื่อคัดเลือกชนิดเห็ดที่เหมาะสมสำหรับเพาะเลี้ยงในพื้นที่ร่วมกับเกษตรกร จำนวน 5 ชนิด ได้แก่ เห็ดนางรม/เห็ดนางรมออน เห็ดหูหนู เห็ดคอม เห็ดนางฟ้า และเห็ดเป๋าฮื้อ

ตารางที่ 4 - 39 ปริมาณผลผลิตของเห็ดที่ทำกรเพาะในพื้นที่

ชนิดเห็ด	ผลผลิตรุ่นแรก (กก./ถุง/รุ่น)
เห็ดนางรม/เห็ดนางรมออน	6.5-7.5 กก./100 ถุง
เห็ดหูหนู	30-100 กรัม/ถุง/รุ่น
เห็ดคอม	30-60 กรัม/ถุง/รุ่น
เห็ดนางฟ้า	50-250 กรัม/ถุง/รุ่น
เห็ดเป๋าฮื้อ	35-75 กรัม/ถุง/รุ่น

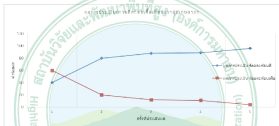

ภาพที่ 4 - 50 แผนภูมิแสดงผลผลิตเห็ดต่ำสุดและสูงสุดต่อถุงต่อรุ่นของเห็ดแต่ละชนิด

ในการประเมินผลการผลิตเห็ดก่อนเชื้อเห็ดของกลุ่มเกษตรกรหลังเข้ารับการฝึกอบรมการเพาะเห็ดในถุงพลาสติก โดยกำหนดเกณฑ์ได้ดังนี้คือ ครั้งที่ 1 ก่อนเชื้อเห็ดดีตั้งแต่ร้อยละ 70 ขึ้นไป ครั้งที่ 2 ก่อนเชื้อเห็ดดีตั้งแต่ร้อยละ 75 ขึ้นไป ไป ครั้งที่ 3 ก่อนเชื้อเห็ดดีตั้งแต่ร้อยละ 80 ขึ้นไป ไป ครั้งที่ 4 ก่อนเชื้อเห็ดดีตั้งแต่ร้อยละ 85 ขึ้นไป ไป ครั้งที่ 5 ก่อนเชื้อเห็ดดีตั้งแต่ร้อยละ 90 ขึ้นไป ซึ่งจากจำนวน 5 ครั้งที่ผ่านมา พบว่าในครั้งแรกไม่ผ่านการประเมิน สาเหตุจากเชื้อเห็ดที่ใช้มีปัญหา ซึ่งตั้งแต่ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป สามารถผ่านการประเมินตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ทั้งหมด

ภาพที่ 4 - 51 การผลิตก้อนเชื้อเห็ดของกลุ่มเกษตรกรโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปางมะโอ

ภาพที่ 4 - 52 กราฟเส้นแสดงผลการประเมินการผลิตก้อนเชื้อเห็ดของกลุ่มเกษตรกรโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปางมะโอ

บทที่ 5 สรุปและวิจารณ์ผลการวิจัย

โครงการวิจัยและพัฒนาการฟื้นฟูแหล่งอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนบนพื้นที่สูง เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Action Research) และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไปพร้อมกัน ภายใต้หลักการดำเนินงานโครงการธนาคารอาหารชุมชนตามพระราชดำริ (Food Bank) ซึ่งเปรียบпарอบชุมชนเป็นเสมือน “ธนาคาร” หรือ “คลังอาหาร” ของชุมชน ที่มีพืชท้องถิ่นหลากหลายชนิดที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ ทั้งเป็นอาหาร สมุนไพรและยารักษาโรค สัตว์มีธรรมชาติ ไม่ใช้สาร และแหล่งพลังงาน เป็นต้น ซึ่งชุมชนสามารถนำออกมาใช้ประโยชน์ในลักษณะการเบิกถอน รวมทั้งมีการนำไปปลูกเพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารในป่าธรรมชาติ เปรียบเสมือนการฝากในระบบธนาคาร การเก็บรักษา เกิดเป็นวงจรการจัดการ โดยมีการจัดการต้องจรรยาบรรณสร้างและสะสมอาหารในรูปแบบของการผลิต การปลูก การเก็บรักษา การแปรรูป การนำออกผลไปใช้อย่างมีระบบ ด้วยการผสมผสานวงจรห่วงโซ่อาหาร การใช้ระบบนิเวศวิทยาให้เกื้อกูลกันทั้งระบบ ไม่ให้ส่งผลลบต่อพื้นที่ผลิตอาหารในทุกเรื่อง ไม่ทำจะเป็นป่าไม้ ต้นไม้สำคัญ สภาพดินและความชื้นของชุมชน

ในปี พ.ศ. 2559 ได้ดำเนินงานวิจัยร่วมกับชุมชน 13 พื้นที่ ประกอบด้วยพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 3 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งหลวง (บ้านห้วยอีค่าง) ศูนย์แม่ฮ่องเมือง (บ้านป่าแป๋) และศูนย์ห้วยเมียว (บ้านใหม่สันทราย) และชุมชนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 10 แห่ง ได้แก่ วาวี แม่พริก ปางคำ แม่ฮ่องเมือง ปางมะโฮ่ ดอยปุย ปากกล้วย ห้วยเป่า แม่ฮ่องเมือง และแม่ฮ่องเมือง โดยมีผลการดำเนินงานวิจัยสรุปดังนี้

1. การสำรวจและรวบรวมความหลากหลายทางชีวภาพและสิ่งแวดล้อมและความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น

สำรวจและรวบรวมองค์ความรู้การใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นร่วมกับชุมชน 4 พื้นที่ ประกอบด้วย บ้านปางต้นเตื่อ (พื้นที่เมือง) บ้านห้วยฮาด (พื้นที่เมือง) บ้านป่าแป๋ (ลำตะ) และบ้านห้วยอีค่าง (กะเหรี่ยง) โดยมีชนิดพืชที่ใช้ประโยชน์ จำนวน 166, 155, 155 และ 154 ชนิด ตามลำดับ ซึ่งมีพืชที่ต้องการฟื้นฟูเพื่อใช้ประโยชน์ รวม 67 ชนิด แบ่งเป็นบ้านปางต้นเตื่อและบ้านห้วยฮาดพื้นที่ละ 22 ชนิด บ้านป่าแป๋ 13 ชนิด และ บ้านห้วยอีค่าง 10 ชนิด โดยมีพืชที่ชุมชนต้องการฟื้นฟู เช่น ต้นตังกู (Paris polyphylla Sm.) ชื่อวิทยาศาสตร์ (*Berchemia floribunda* Wall.) กวาวเครือขาว (*Pueraria mifolia*) ตะไคร้ต้น (*Litsea cubeba* (Lour.) Pers.) มะเข้ว (Zanthoxylum armstrongii Aiton) และผักหวานป่า (*Melastoma suave* Pierre) เป็นต้น นอกจากนี้สำรวจพบพืชพันธุ์ที่มีลักษณะในพื้นที่ สามารถนำมาพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์สมุนไพร ผลิตภัณฑ์อาหาร หรือผลิตภัณฑ์ประดับ เพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน เช่น ฝักริ้นเนื้อ (*Bufohinia* sp.) ประดู่ค่าง (Agapetes megacarpa W.W. Sm.) ผักเบี้ยว (Milletia coerulea Baker) และตะขบป่า (*Ficoultia indica* (Burm.f.) Merr.) เป็นต้น

2. การศึกษารูปแบบการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นทั้งในระดับครัวเรือนและป่าธรรมชาติ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ดำเนินการใน 8 พื้นที่

จากการวางแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟูพืชท้องถิ่นที่เหมาะสมกับชุมชน ประกอบด้วย 5 รูปแบบ ได้แก่ (1) ธนาคารพืชท้องถิ่น (8 แห่ง: ห้วยเมียว ทุ่งหลวงปางมะโฮ่ ปากกล้วย ปางคด วาวี ป่าแป๋ แม่พริก) และรวบรวมเมล็ดพันธุ์ (5 แห่ง: ปากกล้วย ปางคด วาวี แม่พริก) แบ่งรวบรวมพืช (7 แห่ง: ปางมะโฮ่

ป่ากล้วย ป่านวล ห้วยเป้า ห้วยเสียว วาวี) รนเกษตร (2 แห่ง: แม่พริก บ้างมะโอ) และ สวนหลังบ้าน (Home garden) ต้นแบบ (6 แห่ง: วาวี ป่ากล้วย แม่พริก โป่งคำ ป่านเป็ คอยกลาง) สมาชิกรวม 211 คน/เรือน

3. การศึกษาวิธีการเพาะขยายพันธุ์ การปลูก และดูแลรักษาพืชท้องถิ่น 2 ชนิด

ศึกษาการเพาะขยายพันธุ์พืช มะแตก (*Celastrus paniculata* Willd.) และ มะขม (*Pittosporopsis kham* Craib) โดยวิธีการเลี้ยงยอดและตอนกิ่ง พบว่ามะแตกที่ขยายพันธุ์โดยวิธีการเลี้ยงยอด มีการแตกยอดใหม่ร้อยละ 20 และกิ่งตอนเกิดรากใหม่ร้อยละ 20 ส่วนการขยายพันธุ์มะขม พบว่าใช้เวลา 2 เดือนหลังการเปลี่ยนยอด มะขมมีการแตกยอดใหม่ร้อยละ 73 ในขณะที่กิ่งตอนมีการเกิดรากร้อยละ 40 และพบว่ามะขมหินมีการแตกยอดดีกว่ามะขมหยวก

4. การถ่ายทอดองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้การอนุรักษ์ พันธุ์ และใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นสู่ชุมชนอื่นๆ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนพรรณพืช ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน โดยผู้รู้ผู้ชำนาญงานและผู้ที่มีสนใจ

จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และภูมิปัญญาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พืชด้านอาหารและสมุนไพร โดยมีการดำเนินงาน 2 ลักษณะได้แก่ หลักสูตรการเรียนรู้อะดับชุมชนและโรงเรียน โดยการเรียนรู้อะดับชุมชน ประกอบด้วย (1) การสำรวจทรัพยากรพืชท้องถิ่นในชุมชน (2) การสำรวจทรัพยากรพืชท้องถิ่นในชุมชน (3) การพัฒนาความรู้ด้านอาหารเป็นยาจากพืชท้องถิ่น และภาวรู้ของระดับโรงเรียน ประกอบด้วยกิจกรรมการรวมกลุ่มเพาะขยายพันธุ์พืชหายาก ธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น ในโรงเรียน การจัดทำธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น โครงการวิทยาศาสตร์ แปลงรวบรวมพันธุ์ภูมิพืช รวมทั้งมีหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน

5. การทดสอบและปรับปรุงประสิทธิภาพระบบฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นบนพื้นที่สูง

การพัฒนาฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ด้านการฟื้นฟูแหล่งอาหารและความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อจัดเก็บข้อมูลองค์ความรู้ด้านพืชท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างเป็นระบบ และสามารถใช้งานได้ตรงตามความต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีองค์ประกอบของข้อมูลประกอบด้วย (1) ข้อมูลพืชและพืชและการใช้ประโยชน์ (2) ข้อมูลผู้รู้ด้านต่างๆ (3) ข้อมูลการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพ (4) ชนิดและปริมาณพืชที่ได้รับการอนุรักษ์ในพื้นที่สูง (5) บทความและสื่อเผยแพร่จากงานวิจัย รวมทั้งการพัฒนากระบวนการเพิ่มเติมจากปี พ.ศ. 2557 เพื่อให้รองรับการบันทึกข้อมูลในมิติต่างๆ เพิ่มขึ้น เพื่อนำเสนอในรูปแบบ Dashboard รวมทั้งมีการวิเคราะห์และทดสอบรูปแบบการแสดงผลและจัดการรายงานจากระบบข้อมูลสู่เว็บเจ้าหน้าที่

6. การศึกษาและพัฒนาการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชนบนพื้นที่สูง

การทดสอบเพาะเห็ดต้นตำรับกับต้นผักเห็ด พบว่าเห็ดต้นตำรับสามารถเจริญร่วมกับทั้งข้าวต้นผักเห็ดได้ โดยสามารถให้ผลผลิตหลังจากใส่เชื้อไปแล้ว 6 เดือน นอกจากนี้ยังพบการเข้าทำลายของเห็ดที่ย่อยบริเวณรากพืชที่มีต้นเห็ดที่ต้นอยู่ ซึ่งตัวเห็ดที่ย่อยจะอาศัยอยู่ในบริเวณช่องว่างของเส้นใยและตุ่มกินน้ำเลี้ยงของพืช สำหรับการทดสอบการเพาะเห็ดกลุ่มย้อยย้อยหลาย ที่คัดเลือกจากท้องถิ่นจำนวน 3 ชนิด ได้แก่ เห็ดลมหรือเห็ดกระด้าง เห็ดหางหรือคังผ่น และเห็ดหูหนูซึ่งเห็ดหรือเห็ดเหือกควาย พบว่าเห็ดลมที่เพาะในฟ่อนไม้ จะเริ่มให้ผลผลิตหลังจากใส่เชื้อไปแล้วประมาณ 11 เดือน และสามารถออกขายได้จนกว่าฟ่อนไม้ที่ใส่เชื้อจะผุไป โดยหัวเชื้อแบบย้อยย้อยหรือคังผ่นจะดีกว่าหัวเชื้อข้าวฟ่าง และพบว่าไม้ย้อยย้อย เช่น ไม้ย้อยย้อยไม้

เหมาะสำหรับการนำมาเพาะเห็ดคอมหรือเห็ดกระด้าง แต่จะเหมาะสำหรับการเพาะเห็ดขอนขาวมากกว่า ไม่ที่
เหมาะต่อการเพาะเห็ดคอมได้แก่ ไม้แป (วัง) ซึ่งเป็นไม้วงศ์ยางมีเปลือกหนาและเนื้อไม้ค่อนข้างแข็ง ในการ
ตรวจสอบสามารถตรวจได้จากการเจริญของเชื้อราบริเวณหน้าตัดของท่อนไม้ สำหรับผลการทดสอบการเห็ด
ของเห็ดต่าง่งานร่วมกับการปลูกไม้ในสภาพธรรมชาติ พบว่าเห็ดของที่เพาะร่วมกับแปลงไม้ที่มีการใส่ปุ๋ย
แอมโมเนียเห็ดไม่สามารถให้ผลผลิตได้ ต่างจากแปลงที่ไม่ใส่ปุ๋ย ซึ่งในแปลงที่ไม่มีการใส่ปุ๋ยสามารถให้ผลผลิต
ได้อย่างต่อเนื่องโดยไม่ต้องเติม

จากการดำเนินงานวิจัยในระยะที่ผ่านมา พบว่าชุมชนในพื้นที่เป้าหมายดำเนินงาน เกิดความตระหนัก
และเห็นความสำคัญของพืชท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเพาะปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อเสริมแหล่งอาหาร
ในระดับครัวเรือนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีน้ำองค์ความรู้วิธีการเพาะขยายพันธุ์มะม่วงและมะขาม โดยวิธีการ
เปลี่ยนยอดใส่ปุ๋ยปลูกใช้กับแปลงของตนเอง สามารถลดระยะเวลาการติดดอกออกผลให้สั้นลง นอกจากนี้ยังมี
ก่อให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์
พันธุ์พืช และส่งเสริมการใช้ประโยชน์พืชท้องถิ่นจากผู้ใช้สวนชุมชน ทำให้องค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้รับการสืบ
ทอดและรักษาไม่สูญหายไป รวมทั้งชุมชนมีฐานเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ พันธุ์พืช และเพาะขยายพันธุ์เห็ด
ท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งสาธิตและรายได้เสริมสำหรับครัวเรือนต่อไป

อย่างไรก็ตามจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าพืชท้องถิ่นหลายชนิดอยู่ในสถานะเป็นพืชหายาก
หรือมีแนวโน้มใกล้สูญหายจากชุมชน เนื่องจากมีการขุดหรือเก็บหาเพื่อจำหน่ายและใช้ประโยชน์ทั้งภายใน
และภายนอกชุมชน เช่น หินตุ้งค้อย หงส์คำคำ รวงจิตดอกแดง ขมิ้นต้น และลิ้นฟ้า เป็นต้น ซึ่งพืชเหล่านี้
นอกจากจะมีสรรพคุณเป็นยาสมุนไพรแล้ว ยังสามารถพัฒนาเป็นไม้ดอกกระถางที่มีความสวยงามได้
นอกจากนี้ยังมีพืชท้องถิ่นที่มีศักยภาพหลายชนิดที่สามารถใช้เป็นตัวกวดำในการพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์
รูปแบบต่างๆ แต่ถึงกระนั้นปัญหาเรื่องการขยายพันธุ์ เช่น มะนาค มะกิ้ง มะขาม เป็นต้น

ดังนั้นเพื่อให้การอนุรักษ์ พันธุ์พืช และคุ้มครองพืชหายากตลอดจนพืชท้องถิ่นที่มีการใช้ประโยชน์ใน
ชุมชน มีให้สูญหายไปจากท้องถิ่น จึงควรเร่งศึกษาวิธีการขยายพันธุ์เพื่อเพิ่มปริมาณกับสวนสุขภาพธรรมชาติ
ตลอดจนการหาแนวทางที่นำไปสู่การคุ้มครองพืชท้องถิ่นและการบริหารจัดการพืชท้องถิ่นโดยกระบวนการมี
ส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาระบบฐานข้อมูลสำหรับใช้ในการจัดการองค์ความรู้
และภูมิปัญญาด้านพืชท้องถิ่นบนพื้นที่สูง รวมทั้งการพัฒนาองค์กรชุมชนในการขับเคลื่อนกิจกรรมการอนุรักษ์
พันธุ์พืช และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ ตลอดจนการเสริมสร้างเครือข่ายการแลกเปลี่ยน
เรียนรู้ระหว่างชุมชน ก่อให้เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ พันธุ์พืช และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทาง
ชีวภาพในวงกว้างและเกิดความยั่งยืนต่อไป